

Problematika nezaměstnanosti u osob starších padesáti let

Ivana Libigrová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana LIBIGROVÁ**

Osobní číslo: **H08147**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Problematika nezaměstnanosti u osob starších padesáti let**

Zásady pro vypracování:

Analýza literárních pramenů a zpracování teoretických východisek.
Příprava výzkumu, výběr a charakteristika výzkumného souboru.
Realizace kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Přijetí odpovídajících závěrů.
Doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUCHTOVÁ, B.a kol. Nezaměstnanost psychologický, ekonomický a sociální problém. Grada Publishing a.s., 2002. ISBN 80-247-9006-8.

KUCHAR, P. Trh práce – sociologická analýza. Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3.

MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika. Masarykova univerzita v Brně, 2003. ISBN 80-210-3048-8.

MAREŠ, P. Sociologie chudoby. Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

VEČEŘA, M. Sociální stát. Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-16-8.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Šalenová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSC.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Berou na vědomí, že

- udevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- hem na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně25.1.2011

.....
.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování vědeckých prací.

²⁾ Pokud Bata nepřijímá zveřejnění disertační, diplomové, bakalářské a magisterské práce, a jejich podobná obhajoba, nelze poskytnout oporou a výsledky obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikační práce, kterou spravuje. Získat zveřejnění stavu vědeckých prací v této oblasti.

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Bakalářská práce prezentuje problematiku nezaměstnanosti u osob starších padesáti let. Popisuje druhy nezaměstnanosti, trh práce, pomoc státu i rizikové skupiny. Dále charakterizuje starší pracovníky, popisuje předsudky ze strany zaměstnavatelů a diskriminaci starších uchazečů o práci. Následují příčiny a důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti a možnosti reintegrace do pracovního procesu.

Klíčová slova: nezaměstnanost, práce, trh práce, starší nezaměstnaná osoba, uchazeč o práci.

ABSTRACT

Abstrakt ve světovém jazyce

The Bachelor work presents the problems of unemployed people elder then fifty. It describes the types of the unemployment, the labour market, the support of the state and the risk groups. The work characterizes elder workers. It describes the employer's prejudices and the applicant discrimination. The causes and consequences of the prolonged unemployment and the option to reintegrate into the work are dealt as well.

Keywords: the unemployment, the work, the elder unemployed person, the applicant for a job.

Tímto bych velmi ráda poděkovala paní Mgr. Evě Šalenové za odborné vedení i podnětné připomínky při psaní bakalářské práce. Děkuji také všem respondentům, kteří mi poskytli rozhovor.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 CHARAKTERISTIKA NEZAMĚSTNANOSTI	11
1.1 TRH PRÁCE	11
1.2 DRUHY NEZAMĚSTNANOSTI.....	13
1.3 POMOC STÁTU	14
1.4 RIZIKOVÉ SKUPINY	16
2 NEZAMĚSTNANÍ STARŠÍ PADESÁTI LET.....	18
2.1 CHARAKTERISTIKA STARŠÍCH PRACOVNÍKŮ	18
2.2 PŘEDSUDBY ZE STRANY ZAMĚSTNAVATELŮ	18
2.3 DISKRIMINACE STARŠÍCH UCHAZEČŮ O PRÁCI	19
3 VNÍMÁNÍ NEZAMĚSTNANOSTI STARŠÍMI OSOBAMI.....	21
3.1 PŘÍČINY NEZAMĚSTNANOSTI STARŠÍCH OSOB	21
3.2 DŮSLEDKY NEZAMĚSTNANOSTI	23
3.3 REINTEGRACE DO PRACOVNÍHO PROCESU.....	24
II PRAKTICKÁ ČÁST	27
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	28
4.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU, CÍL VÝZKUMU	28
4.2 METODA SBĚRU DAT.....	29
4.2.1 Polostrukturovaný rozhovor	30
4.2.2 Základní scénář polostrukturovaného rozhovoru	30
4.3. VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	32
4.4. PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ, SBĚR DAT	32
4 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	34
5.1 ZPRACOVÁNÍ ROZHovorŮ	34
5.2 ZÁVĚR VÝZKUMU	42
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	49
SEZNAM PŘÍLOH.....	50

ÚVOD

Mít práci v předdůchodovém věku, patří mezi priority každého práce schopného člověka.

Právě s ohledem na tuto skutečnost jsem se rozhodla ve své bakalářské práci zabývat problematikou nezaměstnanosti u osob starších padesáti let. Zvyšující se míru nezaměstnanosti u této rizikové skupiny považuji za aktuální téma, které v současné době vystihuje celospolečenský problém, neboť denně v našem státě o získání práce usilují tisíce lidí. Obzvláště regiony zaměřené na průmyslovou výrobu se dlouhodobě potýkají s vysokou nezaměstnaností. V současnosti se situace na trhu práce nadále zhoršuje, neboť mnoho podniků se vlivem doposud doznívající globální krize dostalo do existenčních problémů. Tento fakt vyústil v regulaci počtu zaměstnanců v těchto podnicích a způsobil nárůst převážně strukturální nezaměstnanosti.

Zvolené téma mě zajímá také proto, že se s fenoménem nezaměstnanosti setkávám denně i ve své profesi. Pracuji na správě sociálního zabezpečení, mými klienty jsou osoby samostatně výdělečně činné, které se z důvodu nedostatku zakázek nebo druhotné platební neschopnosti dostaly do těžké sociální situace, často nejsou schopny dále provozovat živnost, žádají o splátkový kalendář na své závazky a následně pak o prominutí penále. Část z nich je nucena přerušit nebo dokonce ukončit podnikání a zaregistrovat se na úřadu práce.

Ztráta zaměstnání a následné obavy z ekonomické nejistoty lidem způsobují výrazný stres, který negativně ovlivňuje jejich psychickou pohodu, celkové zdraví a životní stereotypy. Být nezaměstnaný je pro mnoho starších lidí nová role, která fyzicky i psychicky aktivní osoby ponižuje a zároveň negativně ovlivňuje i jejich rodinný život.

Osoby nad padesát let věku patří mezi jednu z nejvíce nezaměstnaností ohrožených skupin, které se často z důvodu dosažené pouze nižší kvalifikace nedaří v krátké době reintegrovat na trh práce. Tento fakt způsobuje, že se právě u starších lidí setkáváme nejčastěji s nezaměstnaností dlouhodobou.

Vzhledem ke stále se prodlužujícímu produktivnímu věku a vzdalujícímu se tak odchodu do starobního důchodu, je nutné věnovat tomuto jevu zvýšenou pozornost. Je třeba se orientovat v problematice starších uchazečů o práci, vědět, jaké překážky musí při hledání zaměstnání překonávat a jak by jim mohla společnost v jejich složité situaci pomoci.

Mým cílem je zjistit, s jakou problematikou se potýkají lidé, starší padesáti let, při snaze o reintegraci na pracovní trh. K tomu je třeba porozumět obecně fenoménu nezaměstnanosti, trhu práce, a také si uvědomit rizika, která s tímto jevem souvisí.

Teoretickou část bakalářské práce tvoří analýza odborné literatury, elektronických dat i jiných informačních zdrojů. Empirická část této práce vychází z kvalitativního výzkumu realizovaného pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Tyto jsem po domluvě s účastníky výzkumu zaznamenala v písemné podobě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA NEZAMĚSTNANOSTI

Nezaměstnaností rozumíme stav, kdy osoby, které mohou a chtějí pracovat, nenachází uplatnění na pracovním trhu i přes to, že si aktivně práci hledají. Nezaměstnanost je v podstatě nerealizovaná nabídka uplatnění se na trhu práce. Ve stejném duchu definuje nezaměstnanost i Buchtová (2002, s. 65) „... za nezaměstnané se považují osoby produktivního věku, které splňují dvě podmínky:

- nemají placené zaměstnání ani příjem ze sebezaměstnání, jsou dočasně uvolněny z práce a očekávají, že budou znovu zaměstnány;
- aktivně hledají práci a jsou ochotny do práce nastoupit.“

Podle Ottovy encyklopedie (2007) nám míra nezaměstnanosti poskytuje informace o tom, jaká část z celkového počtu aktivních obyvatel není kvalifikačně plně využita.

Ztotožňuji se s názorem Buchtové (2002), že pojem nezaměstnanost se stal nejen v České republice, ale i v okolních státech v současné době jedním z nejsledovanějších a nejdiskutovanějších jevů tržního hospodářství.

Pro společnost je fenomén nezaměstnanosti negativní jev způsobující ztrátu hodnot, které mohly být nezaměstnanými osobami vytvořeny. Zatěžuje státní rozpočet vyplácením dávek v nezaměstnanosti a má negativní dopad také na psychickou pohodu nezaměstnaných osob, neboť způsobuje pokles životní úrovně nejen samotným nezaměstnaným lidem, ale i jejich rodinám.

Abychom se v problematice tohoto jevu mohli lépe orientovat a pochopit ho, je třeba tento stav nejen popsát, ale také znát podmínky, ve kterých se nezaměstnanost nachází.

1.1 Trh práce

Trh práce je důležitou částí celého hospodářství. Podléhá podobným zákonitostem jako jiné trhy, ale oproti nim se vyznačuje i určitým specifíkem - prací. Práce je součástí plnohodnotného života jedince. Je místem, kde dochází k setkávání s jinými lidmi, navazování osobních kontaktů a přátelství. Práce je výtvořem lidí, kteří ji vytváří a svými schopnosti a dovednostmi určují také její cenu. Práce tak má tržní hodnotu, za kterou se nakupuje a prodává. Zjednodušeně můžeme říci, že trh práce funguje na principu, kdy zaměstnavatel na-

bízí zaměstnancům za odvedenou práci určitou mzdu, která pro ně a jejich rodiny představuje důležitý zdroj příjmů.

Trh práce se řídí charakterem sociální politiky ve státě. Je zřejmé, že prioritou sociálního státu je nezaměstnanosti předcházet a snižovat ji za pomoci aktivní politiky zaměstnanosti. Aktivní politika zaměstnanosti je finančně méně zatěžující pro státní rozpočet, neboť privilejuje aktivní opatření (např. rekvalifikace, podporu samostatného podnikání, atd.) před pasivním přístupem (vyplácením dávek v nezaměstnanosti).

Touto tematikou se zabývá Večeřa (2001), který právě z hlediska organizace a realizace sociální politiky uvádí tyto typy moderního státu včetně jejich základní charakteristiky:

- *Sociálně liberální model* je zastáncem individualismu. Sociální nerovnost mezi obyvatelstvem považuje za výsledek výkonu a zásluh, privilejuje soukromé vlastnictví a podnikání. Stát se v tomto modelu ohledně ekonomického a společenského života angažuje pouze minimálně.
- *Sociálně demokratický model* uznává tržní hospodářství v souvislosti s vazbou na plánované hospodářství. Má snahu rozvíjet sociální služby a zvyšovat sociální nerovnost.
- *Demokratický socialismus* upřednostňuje kolektivismus, kritizuje kapitalismus, zastává princip sociální rovnosti a jistoty.

Dnešní český pracovní trh, fungující podle pravidel tržního hospodářství, lze členit podle jednotlivých regionů. Nejvíce jsou vysokou nezaměstnaností ohroženy regiony v minulosti zaměřené na těžký průmysl. Tento fakt je dán mimo jiné také zájmem nadnárodních korporací (vlastníci tyto podniky) snižovat výrobní náklady, a to kombinací vyspělé technologie s levnou pracovní silou. Jak vyplývá ze statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále MPSV), míra registrované nezaměstnanosti k poslednímu dni loňského roku dosáhla v našem státě 9,6 %. Vyšší hodnotu nezaměstnanosti než je statisticky vypočítaný republikový průměr vykázalo 49 okresů. Nejvyšší míra nezaměstnanosti byla naměřena v okresech Jeseník, kde činila 19,7 %, v Bruntále 17,9 %, v Mostě 16,5 %, v Hodoníně dosáhla 16,3 % a v Děčíně 15,7 %. Naopak nejmenší míru nezaměstnanosti vykazují tradičně okresy Praha a Praha – západ, shodně po 4,1 %, Praha - východ 4,2 % a Mladá Boleslav 5,0 % (MPSV, 2011).

Trh práce určuje poptávka i nabídka práce. Nerovnováha mezi těmito proměnnými negativně ovlivňuje míru nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti patří mezi ostře sledované ukazatele, neboť analytikům udává podíl nezaměstnaných osob z celkového počtu pracovní síly.

1.2 Druhy nezaměstnanosti

V závislosti na dobrovolnosti a povaze tohoto jevu rozeznáváme několik druhů nezaměstnanosti. Určujícím kritériem členění zpravidla bývá délka trvání nezaměstnanosti a okolnosti, které ji způsobují.

Václavíková, Kolibová, Kubicová (2009) uvádí následující formy nezaměstnanosti:

- *Frikční nezaměstnanost*, která je ekonomy považována za nejméně problémovou formu nezaměstnanosti. To proto, že se jedná o běžnou mobilitu osob, které si často zanedlouho najdou nové zaměstnání. Do této formy nezaměstnanosti jsou zařazeny osoby, které se z nějakých důvodů rozhodly změnit zaměstnání nebo absolventi škol, kteří si první práci teprve hledají. Termínem frikční nezaměstnanost je tedy označována doba mezi odchodem z jednoho a nástupem do nového zaměstnání.
- *Strukturální nezaměstnanost* vzniká útlumem určitých oborů v jednotlivých regionech, rozpadem podniků a zároveň průběžným rozvojem oborů nových. Ukazatelem tohoto typu nezaměstnanosti jsou volná pracovní místa na trhu práce a zároveň registrované nezaměstnané osoby. U strukturální nezaměstnanosti dochází k rozporu mezi profesní strukturou poptávky a profesní strukturou nabídky. Tento problém se nejlépe daří řešit rekvalifikací uchazečů o zaměstnání.

Vlády vyspělých hospodářských států v současné době usilují o dosažení přirozené míry nezaměstnanosti, za kterou je považován součet nezaměstnanosti frikční a strukturální. Tyto dva typy nezaměstnanosti se jeví v demokratickém státě jako funkční a zároveň jako neodstranitelné.

- *Technologická nezaměstnanost* vzniká nahrazováním lidské práce novými technologiemi. Tento typ nezaměstnanosti bývá spojován s nezaměstnaností strukturální a může ohrozit nekvalifikované dělníky i vzdělané specialisty.
- *Cyklická nezaměstnanost* je tzv. nezaměstnaností z nízké poptávky, vzniká při hospodářské recesi, kdy se snižuje produkce, a firmy se v rámci reorganizace uchylují

k propouštění zaměstnanců. Tento typ nezaměstnanosti vyjadřuje rozdíl mezi přirozenou a skutečnou mírou nezaměstnanosti.

- *Sezonní nezaměstnanost* je spojena s přírodními cykly. Vzniká v důsledku přechodného snížení poptávky po určitých službách nebo produktech v souvislosti se střídáním ročních období. Dotýká se zaměstnanců pracujících např. ve stavebnictví, zemědělství, cestovním ruchu nebo zaměstnanců pracujících ve službách určených pro letní či zimní období.
- *Skrytou nezaměstnanost* vytváří osoby, které nejsou evidované na pracovních úřadech, ale mají zájem pracovat. Jsou to například ženy v domácnosti, uchazeči zařazení do rekvalifikačních kurzů, mladiství nebo lidé, kteří se z důvodu ztráty zaměstnání uchýlili do předčasného důchodu.
- *Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost* vychází ze mzdové úrovně na trhu práce. Za dobrovolně nezaměstnané považujeme osoby, které hledají lépe ohodnocenou práci, než jim nabízí zaměstnavatelé. Nedobrovolná nezaměstnanost vzniká, pokud je mzdová sazba nadprůměrně vysoká. Dochází pak k situaci, kdy lidé jsou ochotní pracovat, ale ne všem se podaří práci najít. Tato situace přispívá k demotivaci nižších příjmových skupin aktivně si hledat práci.
- *Dlouhodobá nezaměstnanost* trvá více jak rok a vzniká z různých příčin. Může se například jednat o dopad dlouhodobé hospodářské stagnace nebo může také vyplynout ze situace, kdy finanční náhrady jsou srovnatelné nebo i vyšší než mzdy.

1.3 Pomoc státu

Jak již bylo uvedeno výše, sociální politika České republiky je souborem opatření, která aktivně či pasivně ovlivňují nezaměstnanost.

Aktivní politika zaměstnanosti:

- podporuje tvorbu nových pracovních pozic – např.: investiční pobídky a příspěvek na zapracování,
- podporuje trend snižování nezaměstnanosti – např.: příspěvek na rekvalifikaci nebo překlenovací příspěvek na rozjezd samostatně výdělečné činnosti,

- podporuje zvyšování zaměstnatelnosti osob na pracovním trhu – např.: poradenství, rekvalifikace nebo podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením.

Pasivní politika zaměstnanosti:

- zahrnuje náhradu ušlého příjmu, která je poskytována uchazečům o práci v době nezaměstnanosti a při rekvalifikaci,
- zahrnuje náklady vynaložené na evidenci volných pracovních míst a uchazečů o práci (Václavíková, Kolibová, Kubicová, 2009).

Jak již bylo uvedeno, politika zaměstnanosti je určena pro osoby, které ztratily zaměstnání. Nezaměřuje se však pouze na vyplácení peněžních podpor v nezaměstnanosti, které brání uchazečům o zaměstnání propadnout se na sociální dno. Prioritou je reintegrovat tyto osoby zpět na pracovní trh a v případě potřeby jim pomoci získat k tomu klíčové kompetence. K dosažení tohoto cíle je státem podporována samostatně výdělečná činnost, a také organizování různých rekvalifikačních kursů. Uchazeč o zaměstnání, který se rozhodne stát osobou samostatně výdělečně činnou a ukončí registraci na pracovním úřadě, si může žádat o překlenovací příspěvek, který je žadateli vyplácen po dobu pěti měsíců, činí čtvrtinu průměrné mzdy a je určen na částečné pokrytí provozních nákladů spojených s podnikáním. O tom, který rekvalifikační kurs pracovní úřad zrealizuje, rozhoduje kromě finančních možností i zájem uchazečů o konkrétní profesi. Úřad práce v Přerově v letošním roce nabízí uchazečům o zaměstnání rekvalifikace v profesích pracovník pro sociální péči, obsluha a seřizování CNC strojů, obsluha stavebních strojů, zahradnické práce, skladník, úklidový pracovník, svářečské kursy, rekvalifikace ve stavebních profesích. Úřad práce podporuje zájem také o posilování vlastních dovedností a v případě naplnění rekvalifikačních kursů umožní zájemcům vzdělávání v oblasti cestovního ruchu a realitách, základů podnikání, vedení účetnictví nebo rekvalifikace v oblasti informačních technologií (obsluha osobního počítače nebo tvorba webových stránek (MPSV, 2011).

V naší republice podporu nezaměstnaným osobám zprostředkovávají mimo státních i nestátní subjekty. Jak již bylo zmíněno, státní podpora je realizována prostřednictvím úřadů práce. Ty působí na regionálních úrovních a jsou podřízeny Ministerstvu práce a sociálních věcí. Pracovní úřady nabízí nezaměstnaným občanům pomoc:

- *finanční* (tj. podpory v nezaměstnanosti, dotace pro nezaměstnané osoby, které se rozhodnou pro činnost samostatně výdělečně činnou a pro zaměstnavatele kteří zřizují nová pracovní místa),
- *pomoc nefinanční* povahy, tzv. poradenskou (tj. například v oblasti zprostředkování práce, možnosti rekvalifikace a jiné).

Nestátní podporu nabízí občanům soukromé agentury, které se stejně jako státní organizace zaměřují na zprostředkování práce i na rozvoj kompetencí potřebných k uplatnění se na pracovním trhu. S nezaměstnanými lidmi pracují přímo v terénu. Nepomáhají pouze nezaměstnaným osobám starším padesáti let věku, které přišly o práci a právě z důvodu svého věku nemohou dlouhodobě sehnat práci. Neziskové organizace se soustředí na pracovní právní poradenství, vzdělávání a zprostředkování zaměstnání pro všechny rizikové skupiny, které jsou velkou nezaměstnaností ohroženy.

1.4 Rizikové skupiny

Ztotožňuji se s názorem Siegela (2005), že nezaměstnaným se může stát každý člověk i bez vlastního zavinění, ale málokdo je na tento fakt připraven.

Nelze zpochybnit fakt, že nezaměstnanost je fenomén, který negativně působí na jedince po finanční, sociální i psychologické stránce. Se ztrátou zaměstnání se každý nezaměstnaný vyrovnává individuálně. Důležitými charakteristikami pro reintegraci jedince na pracovní trh jsou věk, zdravotní stav, vzdělání, pohlaví, příslušnost k etnické skupině. Lidé patřící k těmto skupinám jsou ohroženi dlouhodobou nebo opakovanou nezaměstnaností. Souhlasím s názorem Buchtové a kol. (2002), že právě na tyto osoby se musí zaměřovat sociální politika zaměstnanosti.

Jak uvádí Kuchař (2007), z dosavadního vývoje nezaměstnanosti vyplývá, že největší problémy s hledáním odpovídajícího zaměstnání mají následující skupiny nezaměstnaných osob:

- *Absolventi škol*- patří sem převážně mladí lidé, kteří se po ukončení základní povinné docházky nepřipravovali dále na žádné konkrétní povolání. Těmto uchazečům o práci jsou nabízeny málo finančně ohodnocené dělnické profese. Právě nízké finanční ohodnocení je důvodem, proč zájemci o práci tato místa odmítají. V menší míře pak mají problémy s uplatněním na pracovním trhu i absolventi středních škol

a bakalářských programů. Jednou z příčin, proč zaměstnavatelé nemají zájem zaměstnávat tyto absolventy, jsou jejich platové požadavky, které jsou v rozporu s dosaženými odbornými zkušenostmi a dovednostmi.

Není sporu o tom, že právě mladé lidi je třeba i opakovaně motivovat různými rekvalifikacemi a jazykovými kursy, neboť přebytek volného času může být impulsem k získání patologických návyků.

- *Ženy*, jak je všeobecně známo, jsou při ucházení se o práci často oproti mužům znevýhodňovány z důvodu zatíženosti starostmi o rodinu (Buchtová, 2002). Pro zaměstnavatele většinou není rentabilní vytvářet pracovní místa na kratší pracovní úvazek či pružnou pracovní dobu a vycházet tak vstříc matkám, které pečují o malé děti. Právě kratší pracovní úvazky by byly vhodnou variantou i pro ženy na mateřské dovolené, které by tak mohly skloubit péči o dítě s rozvíjením svých profesních dovedností. Problému zaměstnanosti žen se věnují všechny vyspělé společnosti, neboť právě ženy samoživitelky jsou v současné společnosti velmi ekonomicky ohroženou skupinou.

Lidé v předdůchodovém věku již nejsou dostatečně produktivní a pro zaměstnavatele jsou tedy méně perspektivní. Současná generace starších pracovníků se vzdělávala v režimu, kde byly uznávány jiné hodnoty. Ne všem se daří zbavit zažitých stereotypů a přizpůsobit se změnám. Právě fakt, že uchazeči o zaměstnání již nebývají dostatečně flexibilními, se stává překážkou v nalezení nové práce. Důsledkem těchto výše uvedených stereotypů pak nezdědka dochází k situaci, kdy se starší lidé stávají oběťmi dlouhodobé nebo opakované nezaměstnanosti.

- *Osoby se zdravotním postižením* tvoří další skupinu osob, které se možnosti uplatnění na trhu práce s přechodem na tržní hospodářství značně zhoršily. Firmy, které v minulosti zaměstnávaly zdravotně postižené občany, musely postupně z ekonomických důvodů omezit nebo ukončit činnost. Cílem současné sociální politiky je pomoci zdravotně znevýhodněným občanům se začleněním do společnosti, a to s využitím jejich pracovních schopností.

2 NEZAMĚSTNANÍ STARŠÍ PADESÁTI LET

Je zřejmé, že fáze životního cyklu výrazně ovlivňují vnímání ztráty zaměstnání, neboť každý starší člověk má již zažitě určité stereotypy, které s rostoucím věkem obtížněji mění.

2.1 Charakteristika starších pracovníků

Obvykle se jedná o pracovníky, kteří po celou svoji pracovní kariéru vykonávali jen jednu profesi, někdy i spoustu let u jednoho zaměstnavatele.

Vlivem dlouhodobého setrvání na jedné pracovní pozici u nich mohly vzniknout nežádoucí pracovní návyky, např. dlouhodobé vykonávání jedné profese často vede k získání pouze omezených pracovních zkušeností a dovedností. Starší pracovníky také bohužel častěji postihují zdravotní problémy, které jim brání v plném uplatnění na pracovním trhu (Sirovátka, Kuchař, 2003).

Tyto problémy jsou dány historickým vývojem v naší společnosti, v minulosti nebylo běžné měnit svoje povolání nebo se stěhovat za prací. V současné době je za samozřejmý požadavek pracovního trhu považována alespoň základní počítačová či jazyková gramotnost. Právě starší pracovníci často nemají příležitost ani finanční prostředky si tyto znalosti osvojit.

Orientace na budoucnost a dlouhodobý neúspěch při hledání zaměstnání jsou faktory, které negativně působí na motivaci si práci dále hledat. Jsou to jevy, které mohou uchazečům o práci způsobovat psychické potíže, neboť je předpoklad, že člověk, který byl celý život aktivní, se těžce vyrovnává s faktem, že již nestačí nárokům současné společnosti. Některé osoby, patřící do této rizikové skupiny, se neumí se svou současnou situací sžít, vnímají ji jako osobní selhání a stud za svoji závislost na sociálních dávkách je nadále motivuje v reintegraci na pracovní trh. Jiní se zase vyznačují rezignací, na nezaměstnanost si zvykli a své životní potřeby přizpůsobili omezeným finančním prostředkům.

2.2 Předsudky ze strany zaměstnavatelů

Přesto, že nepřímá diskriminace z důvodu věku není v našem státě legální, mohou se starší nezaměstnané osoby cítit na pracovním trhu výrazně znevýhodněny. V současné době se bohužel stále častěji stává obvyklejší situace, kdy zaměstnavatel na starší uchazeče o

práci pohlíží s určitými stereotypními předsudky. Myslím si, že za nejčastější mohou být považovány:

- rigidita s horší adaptací na změny
- nižší pracovní výkon, oproti mladším kolegům
- zvýšená nemocnost

Právě z důvodu těchto zažitých předsudků může nastat situace, že zaměstnavatelé obsadí volné místo mladším uchazečem o práci, neboť předpokládají, že náklady investované do zapracování budou zhodnoceny dosahováním dlouhodobé vyšší pracovní výkonnosti.

Starší uchazeče o práci je třeba motivovat, podporovat a pomoci jim zvyšovat sebevědomí tak, aby byli schopni při hledání práce obhájit své kladné charakteristiky. Mezi ty rozhodně patří rozvaha a zodpovědnost v plnění zadaných úkolů, dostatek odborných znalostí získaných dlouhou praxí a větší loajalita k zaměstnavateli způsobená právě vyšším věkem, neboť tito lidé již nemají tak často potřebu měnit zažité stereotypy.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem, a také z důvodu neustálého oddalování důchodového věku, se domnívám, že náklady vynaložené na zapracování staršího uchazeče o práci nejsou pro zaměstnavatele nenávratnou investicí a předsudky vůči nim se mně jeví alespoň z části jako neopodstatněné.

Jak uvádí Mareš (1999), nerovné postavení osob na pracovním trhu, od kterého se odvíjí i nemožnost reintegrace, je závislá na použitelnosti uchazečů o práci v praxi. Nerovnost může být chápána jako přímá nebo nepřímá diskriminace na pracovním trhu, která se kromě starších uchazečů o práci týká také žen, nekvalifikovaných uchazečů, imigrantů, etnických skupin, zdravotně znevýhodněných občanů apod.

2.3 Diskriminace starších uchazečů o práci

Problematika věkové diskriminace na trhu práce je u nás vcelku diskutovaným problémem, protože obyvatelstvo našeho státu stárne. Informace o aktuálně realizovaných anketách na dané téma se dozvídáme převážně z médií. Z takto prezentovaných výsledků můžeme pak získat například přehled o tom, kolik našich občanů zastává názor, že diskriminace z důvodu věku je v našem státě realitou.

Rovné zacházení, zákaz diskriminace a důsledky porušení práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů upravuje v § 16 zákoník práce takto: „Zaměstnavatelé jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání“ (Úplné znění zákoníku práce, 2009).

Diskriminace starších pracovníků neboli ageismus, znamená omezování rovné příležitosti z důvodu věku. Tato skutečnost není problémem pouze České republiky a přestože v evropských státech došlo v minulých letech k výraznému pokroku v oblasti legislativy, dovolat se práva není zatím samozřejmostí. Odlišné zacházení s lidmi na základě jejich věku, je bohužel často i nadále běžnou součástí našeho každodenního života.

Spousta starších nezaměstnaných se osobně, při ucházení se o práci, s diskriminací setkala. Neznamená to, že se vždy jednalo o diskriminaci otevřenou, kdy je uchazeči na rovinu řečeno, že jeho věk nesplňuje požadavky na konkrétní pracovní pozici nebo že již nezapadne do mladého a dynamického kolektivu. Častěji se setkáváme s diskriminací skrytou, kdy potenciální zaměstnavatel například přislíbí uchazeči o volnou pracovní pozici následné kontaktování i přesto, že daný slib nemá v úmyslu dodržet. Při následném dotazování u zaměstnavatele pak uchazeč o práci zjistí, že místo je již obsazené mladším konkurentem.

Zlehčování situací, které umožňují diskriminační jednání z důvodů věku, nicméně nelze tolerovat. Každý uchazeč o zaměstnání se při podezření, že se stal obětí diskriminace, může domáhat nápravy a zadostiučinění u kontrolních orgánů úřadů práce nebo u místně příslušného soudu (Antidiskriminační zákon č. 198/2009 Sb.).

Výše uvedeným problémem se mimo těchto institucí zabývá například také veřejný ochránce práv, který vystupuje proti jakékoli diskriminaci.

3 VNÍMÁNÍ NEZAMĚSTNANOSTI STARŠÍMI OSOBAMI

Zastávám názor, že většina nezaměstnaných bezprostředně po ztrátě zaměstnání nejprve mobilizuje síly a má snahu svoji situaci změnit. Pokud se jim ale dlouhodobě nedaří nepříznivou situaci vyřešit, mohou upadnout do apatie. Jsem ovšem přesvědčena také o tom, že se najdou i v předdůchodovém věku lidé, kterým výpověď ze zaměstnání v podstatě ani moc nevadí. Zpočátku jsou spokojeni, že dostanou několika měsíční odstupné, navíc nemusí třeba za práci dojíždět nebo dodržovat určitý pracovní režim, mají více volného času na rodinu a zájmy, což je příjemné přes letní měsíce i v zimním nečase. Ostatní starší nezaměstnaní vnímají ztrátu práce jako křivdu po „celoživotním snažení“. Proč právě jejich pracovní pozice musela zaniknout? Proč to nepotkalo někoho jiného? Jsou zklamaní a mají pocit, že nikdo nezohledňuje jejich zkušenosti a lety nabyté dovednosti.

Nezaměstnané osoby v podstatě řeší dva problémy současně. Hledají si práci, ale protože v této aktivitě nejsou zatím úspěšní, musí se zabývat i druhým problémem, a to hospodařením domácnosti.

Vzhledem k faktu, že většině osob se v době nezaměstnanosti sníží životní úroveň, myslím si, že čím více se blíží konec pobírání peněžitě podpory, tím si dělají větší starosti o svoji budoucnost. Mají např. obavy, že i přesto, že již museli v nezaměstnanosti výrazně omezit výdaje na spotřebu, nebudou mít nadále dostatek financí, aby si mohli udržet stávající bydlení. Jsem toho názoru, že pokud období nezaměstnanosti netrvá příliš dlouho a nestihne se u starších nezaměstnaných osob rozvinout ztráta pracovních návyků, většinou si včas uvědomí, v jakém stereotypu žijí. Vzhledem k tomu, že byli mnoho let zvyklí na určitý denní režim a často již mají odrostlé a osamostatněné děti, chybí jim sociální kontakty z pracoviště. V tomto faktu vidím předpoklad, že budou i nadále v hledání práce projevoval nějakou aktivitu.

3.1 Příčiny nezaměstnanosti starších osob

Příčin způsobujících nezaměstnanost existuje několik. Stejně tak existuje několik skupin, u kterých je vysoká pravděpodobnost, že budou postiženy dlouhodobou nezaměstnaností. Nejvíce jsou touto formou nezaměstnanosti ohroženy již výše zmíněné skupiny: osoby s malou nebo žádnou kvalifikací, ženy samoživitelky nebo s malými dětmi, starší občané, zdravotně znevýhodnění občané a další.

Nezaměstnaností jako takovou jsou ve velké míře ohroženi absolventi středních škol a bakalářských programů. Nicméně podle Kuchaře (2007) jsou schopni si najít práci dříve než starší uchazeči o práci nebo zdravotně znevýhodnění občané.

Jak uvádí Mareš (2002), nezaměstnanost nemusí být vždy důsledkem hospodářské recese. Jednou z příčin, které mohou starším uchazečům bránit v reintegraci na pracovním trhu a která jim prodlužuje dobu evidence na pracovním úřadě, může být např. zdravotní omezení. Pokud špatný zdravotní stav přetrvává dlouhou dobu nebo pokud má uchazeč o zaměstnání přiznaný částečný invalidní důchod, je tato situace velkou překážkou při snaze o uplatnění na pracovním trhu. Většina zaměstnavatelů předchází provozním problémům, které by způsobily časté pracovní neschopnosti zaměstnanců, a proto nevytváří pracovní místa na zkrácený pracovní úvazek. Další příčinou, která způsobuje dlouhodobou nezaměstnanost a znesnadňuje starším uchazečům reintegraci na pracovní trh, je ztráta motivace. K tomuto stavu dochází u lidí, kteří jsou opakovaně při ucházení se o práci odmítáni. Neúspěch při hledání práce u nich může vyvolat pocit beznaděje a zbytečnosti. Nezaměstnaní v předdůchodovém věku se často neumí zbavit stereotypů získaných ještě v době reálného socialismu. Nežádá se jednání o uchazeče o práci, kteří svoji dosavadní pracovní kariéru strávili u jedné profese. Je pro ně těžké si připustit, že o jejich dlouholeté zkušenosti a nabyté dovednosti nikdo nestojí.

Zastávám názor, že v současné době starším uchazečům o práci v jejich reintegraci na pracovní trh brání také nedostatečná počítačová gramotnost. Právě neznalost práce s internetem je často paralyzuje v získávání aktuálních informací o volných pracovních místech. Také malá flexibilita v dojíždění za prací je další příčinou dlouhodobé nezaměstnanosti uchazečů o zaměstnání v předdůchodovém věku. Pro osoby, které nevlastní řidičský průkaz a přitom žijí na vesnici, kde chybí vlakové spojení a autobusová doprava funguje pouze omezeně, je dojíždění za prací do vzdálených míst neřešitelným problémem.

Jsem toho názoru, že příčinám dlouhodobé nezaměstnanosti, a to nejen u osob v předdůchodovém věku, je třeba věnovat dostatek pozornosti. Je nutné směřovat preventivní opatření k zabránění sociální exkluze dlouhodobě nezaměstnaných osob.

3.2 Důsledky nezaměstnanosti

Důsledky, které pramení z dlouhodobé nezaměstnanosti, jsou v podstatě individuální. Nejméně poškodí člověka, který měl před ztrátou zaměstnání profesní úspěch a dokázal si vytvořit dostatečné finanční rezervy. Ovšem nejen sociální postavení, ale také pohlaví a věk nezaměstnaného určují míru dopadů dlouhodobé nezaměstnanosti na člověka.

Například mladým lidem dlouhodobá nezaměstnanost neumožňuje se osamostatnit, často nemají jinou volbu než setrvat a hledat oporu v primární rodině. Nezaměstnané osoby v předdůchodovém věku zase upínají naděje k vyřešení své nepříznivé situace v předčasném odchodu do starobního důchodu, mnohdy se z důvodu různých zdravotních potíží snaží získat přechodně alespoň částečný invalidní důchod, který by vylepšil jejich složitou finanční situaci.

Opravdu nelze zpochybnit, že nezaměstnanost způsobuje změnu sociálního postavení a promítá se zároveň do více oblastí života nezaměstnaných osob. Jednou z nich je ekonomická situace nezaměstnaného, včetně jeho rodiny. V konzumní společnosti se kvalita života posuzuje podle spotřeby věcí, úrovně dosaženého vzdělání a možností trávení volného času. Úroveň této spotřeby se ale odvíjí od finančních možností uchazeče o zaměstnání a nezaměstnaný člověk, který v důsledku omezených finančních možností nemá možnost udržet přiměřenou úroveň konzumu, se může cítit méněcenný a zatrpklý vůči společnosti.

Souhlasím s názorem, že změna sociálního statusu souvisí s omezenými příjmy a tato situace vystavuje nezaměstnané osoby silnému stresu a pocitu méněcennosti a sociální izolaci (Václavíková, Kolibová, Kubicová, 2009). Obzvláště pak v případě, kdy se v rodině sejde více dlouhodobě nezaměstnaných osob nebo pokud je některý z členů nezaměstnaný a jiný vykonává velmi málo placenou práci.

Zklamání z nedobrovolného odchodu ze zaměstnání a následné vyloučení z profesního kolektivu vyvolává u nezaměstnaných zklamání, pasivitu a psychické problémy. Vzhledem k deprivaci lidem bez práce hrozí, že se uzavrou do sebe, a pokud nejsou dostatečně psychicky odolní, mohou propadnout závislosti na alkoholu nebo jiných návykových látkách a následné totální rezignaci na uplatnění na pracovním trhu.

Psychická pohoda nezaměstnaných osob je důležitým předpokladem pro jejich aktivní snahu o reintegraci na pracovním trhu. Určitě by nebylo od věci, kdyby stejně jako nestátní i státní organizace, které se zaměřují na práci s nezaměstnanými osobami, poskytovaly

svým klientům nejen kariérní a finanční poradenství, ale také psychologickou intervenci. Bohužel praxe je jiná. Úředníci na pracovním úřadě se soustředí pouze na vyřízení administrativních formalit. A zvláště pravidelný osobní kontakt s dlouhodobě nezaměstnanými občany bývá zpravidla pouze formální schůzkou, nikoli zprostředkováním práce.

Psychická pohoda přímo souvisí s fyzickým zdravím. Jak uvádí Božena Buchtová (2002), z výsledků jejího výzkumu vyplývá, že u více než poloviny dlouhodobě nezaměstnaných osob dochází ke zhoršení zdravotního stavu. Nezaměstnaný člověk se pak pohybuje v kruhu, neboť dlouhodobá nezaměstnanost má prokazatelně negativní vliv na zdraví jedinců, a naopak špatný zdravotní stav je velkou překážkou při reintegraci na pracovní trh.

Dlouhodobá nezaměstnanost ovlivňuje i sociální stránku života. Narušuje rodinné vztahy i vztahy nezaměstnaného k vnějšmu okolí. Výsledkem této změny sociálního statusu směrem dolů se stává postupná sociální izolovanost. Její míra je ovlivněná převážně věkem nezaměstnaných osob. Čím je nezaměstnaný člověk starší, tím je zpravidla jeho sociální izolovanost větší, neboť starší lidé již zpravidla obtížněji navazují nové kontakty.

Jak uvádí Mareš (1999), sociální vyloučení vyplývající z dlouhodobé nezaměstnanosti je mimo jiných důsledkem selhání trhu práce zajišťujícího ekonomickou integraci, dále sociálního státu, zajišťujícího sociální integraci, a také rodiny, kde má převládat pospolitost.

3.3 Reintegrace do pracovního procesu

Jak uvádí Kuchař (2007), nezaměstnanost je sice přirozenou součástí tržního hospodářství, ale zároveň také vytváří nejistotu stávajícího zaměstnání.

Pokud se starší uchazeči o zaměstnání chtějí úspěšně reintegrovat na pracovním trhu, musí se chtít naučit novým věcem a přizpůsobit se novým požadavkům. Starší nezaměstnaní vlivem mnoholetého setrvání v jedné profesi a často i u jednoho zaměstnavatele, nebývají dostatečně znalí, jak postupovat, aby si při ucházení se o práci zvýšili šanci na úspěch. Návod, jak úspěšně získat zaměstnání těmto lidem poskytuje Siegel (2005). Ve své publikaci píše, že každý, kdo se uchází o zaměstnání, musí potenciálního zaměstnavatele zaujmout, musí vystupovat na úrovni, měl by mít představu, co obnáší pracovní pozice, o kterou se uchází a na otázky kladené potenciálním zaměstnavatelem doporučuje odpovídat

přesvědčivě a logicky. Ovšem nejprve by si měl každý uchazeč o práci odpovědět na otázky:

- Jakou práci chci vykonávat?
- Jsem ochoten do zaměstnání dojíždět?
- Na jakou finanční odměnu přistoupím?
- Mám konkrétní požadavky na pracovní dobu?

Rovnost příležitostí na pracovním trhu, veřejná podpora setrvání v zaměstnání a vytváření podmínek pro zaměstnávání starších nezaměstnaných je prostředkem reintegrace těchto osob do společnosti.

Informace o volných pracovních místech mohou starším nezaměstnaným osobám poskytnout:

- *inzerce* v denním tisku nebo inzertních novinách specializujících se na nabídky práce, a také oblastní tisk, kde inzerují volná pracovní místa zaměstnavatelé z blízkého okolí;
- *média* – televizní nebo rádiové stanice, které informují o volných pracovních místech v regionu;
- *úřady práce*, které na svých internetových stránkách a nástěnkách umístěných přímo v prostorách úřadu zveřejňují nabídky zaměstnavatelů na obsazení volných pracovních pozic;
- *pracovní agentury*, u kterých je možné se zaregistrovat a které zaměstnavatelům hledají na konkrétní pracovní pozice vhodné kandidáty;
- *rodinní příslušníci a známí* mohou nezaměstnanému poskytnout informaci o uvolněném pracovním místě u svého zaměstnavatele, případně nezaměstnaného přímo doporučit.

Sociální politika státu si mezi hlavní cíle zařadila ochranu proti nezaměstnanosti. Ovšem hlavní důraz je kladen na individuální zodpovědnost jedince, neboť každý člověk, nacházející se v nepříznivé situaci, by se měl nejprve snažit si pomoci sám, případně s intervencí nejbližšího sociálního okolí. Teprve v případě, že ani s pomocí rodiny nedokáže svoji složitou situaci řešit, má požádat o pomoc stát.

Každý nezaměstnaný člověk by měl zůstat aktivní při hledání práce i v případě počátečních neúspěchů. Neměl by se ostýchat oslovovat zaměstnavatele, ale naopak zdokonalovat své vystupování a projev opakovanou účastí na přijímacích pohovorech.

Jsem toho názoru, že předpokladem většího úspěchu při ucházení se o zaměstnání, je dodržování určité zásady. Tou mám na mysli, hovořit při pohovoru pouze o svých kladech, nikoli zveřejňovat své negativní vlastnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro vypracování teoretické části čerpám poznatky především z odborné literatury, tištěných dokumentů a elektronických zdrojů.

V praktické části bakalářské práce nastíním výzkumný problém, cíl výzkumu i celkovou metodologii výzkumu, ze které vycházím při naplnění cíle této práce. Dále popíši zvolenou metodu sběru dat i výzkumný soubor.

Potřebná data pro vypracování a vyhodnocení tohoto výzkumu jsem získala vedením polostrukturovaných rozhovorů s osobami staršími padesáti let, které mají alespoň jednu zkušenost s rolí uchazeče o zaměstnání. Výsledkem empirické části této práce je analýza dat získaných realizováním kvalitativního výzkumu. Tento typ výzkumu nepoužívá statistické metody a techniky, zaměřuje se na názor a interpretaci respondentů ke zvolenému problému. Kvalitativní výzkum se v současné době uplatňuje v mnoha oborech, včetně sociologie a pedagogiky.

Součástí kvalitativně zaměřeného výzkumu je přesný popis interpretovaných dat. Jak uvádí Hendl (2005), existují čtyři způsoby transkripce získaného textového materiálu, a to doslovná transkripce, komentovaná transkripce, shrnující protokol a selektivní protokol. Ve své práci použiji techniku doslovné transkripce, což je přepis mluveného projevu do textové podoby. Pro usnadnění vyhodnocení budu v přepisu podtrhávat důležitá místa.

4.1 Vymezení výzkumného problému, cíl výzkumu

Výzkum je systematická, předem naplánovaná činnost, která podle odpovědi na kladené výzkumné otázky potvrdí či vyvrátí dosavadní poznatky nebo novými poznatky přispěje k rozvoji daného oboru (Hendl, 2005).

Mít práci neznamená pouze materiální zabezpečení, znamená také navazování sociálních vztahů. Práce dává lidem i pocit sebeúcty a seberealizace. Její ztrátu prožívá každý člověk individuálně. Nezaměstnanost je fenomén, který lidem mění životní návyky a dosavadní role. Jsem toho názoru, že mezi rozhodující faktory, které toto vnímání ovlivňují, patří psychická odolnost člověka vůči stresu, dosažená kvalifikace a věk nezaměstnaného.

Uplatnit se na trhu práce v pokročilejším produktivním věku je stále složitější. Čím déle se lidem nedaří práci najít, tím obtížněji se opět zapojují do pracovního procesu. Dů-

sledkem tohoto nezdaru pak může být pokles aktivity při dalším hledání práce. Jediným příjmem těchto uchazečů o práci často bývají pouze sociální dávky, mnozí se dostanou do existenčních problémů a postupně se tak propadají na společenské dno. A právě z tohoto důvodu bych ráda svým výzkumem zjistila, jaké bariéry musí tito lidé při hledání práce překonávat a následně pak zmapovala možnosti této rizikové skupiny v opětovném uplatnění na trhu práce.

Cíl výzkumu jsem si tedy vytyčila následovně:

Prioritou mého výzkumu bylo zmapovat, jaké bariéry brání v reintegraci specifické skupině, kterou tvoří nezaměstnané osoby starší 50 let věku, na pracovní trh.

Při výzkumu jsem se zaměřila na pocity a názory účastníků, zda jim neúspěch při hledání zaměstnání způsobují vlastní nedostatky ve znalostech, dovednostech nebo přístup okolí?

Tato výše uvedená témata se prolínají i teoretickou částí bakalářské práce, neboť jsem mezi nimi hledala vzájemné vztahy a souvislosti.

Pro naplnění stanoveného cíle uvádím zvolené dílčí výzkumné otázky:

- Jak dlouho byli dotazovaní v pracovním procesu a jak vnímají současnou roli nezaměstnaného?
- S jakými překážkami se účastníci výzkumu při hledání práce setkávají?
- Změnil se dotazovaným životní styl a návyky v době nezaměstnanosti?
- Jakou projevují účastníci výzkumu aktivitu při reintegraci na trh práce?
- Jak vidí dotazovaní svoji budoucnost?

4.2 Metoda sběru dat

Právě s ohledem na dosažení stanovených cílů jsem se rozhodla pro realizaci kvalitativního výzkumu, který zachycuje a interpretuje celistvý pohled respondentů na zkoumaný předmět. Analýza tohoto výzkumu vychází z velkého množství získaných informací při malém počtu účastníků.

Výzkum pro bakalářskou práci jsem provedla pomocí nejčastěji používané metody sběru dat, a to rozhovoru. Konkrétně pomocí jednoho z jeho typů – polostrukturovaného rozhovoru.

4.2.1 Polostrukturovaný rozhovor

Metoda polostrukturovaného rozhovoru vychází z předem naplánovaného okruhu otázek, tzv. jádra interview. Účelem této přípravy je plynulost kladení otázek a uvědomění si, co a proč je obsahem výzkumu (Švaříček, Šedřová a kol., 2007).

Při vedení polostrukturovaného rozhovoru je obvykle možné měnit pořadí kladení otázek podle situace a způsobu, jakým se interview vyvíjí. Výhodou tohoto typu rozhovoru je možnost kombinovat prvky rozhovoru strukturovaného a nestrukturovaného, včetně možnosti pokládat doplňující otázky, které vyvstanou v průběhu rozhovoru. Odpovědi na takové otázky nám mohou pomoci lépe uchopit stanovený výzkumný problém. (Miovský, 2006).

Právě tyto výše uvedené výhody se jevily pro můj výzkum jako nejvhodnější, neboť byla velká pravděpodobnost, že se v průběhu rozhovoru vynoří nová témata, která bude možné prohloubit doplňujícími otázkami. Abych se ujistila, že jsem poskytnuté odpovědi správně pochopila, využívala jsem průběžně techniku následného vysvětlení a upřesnění účastníka rozhovoru. Prostředí, ve kterém rozhovory probíhaly, jsem nechala na volbě dotazovaných. Nejčastěji se rozhodli pro místo svého bydliště, protože tam se cítili nejlépe, jeden účastník pro poskytnutí interview přijal pozvání k nám domů.

4.2.2 Základní scénář polostrukturovaného rozhovoru

I. KONTEXTOVÉ OTÁZKY: kladené za účelem získání obecných informací o dotazovaných osobách se zaměřují na minulost i současnost a mají přiblížit životní situaci dotazovaného.

- Jak dlouho jste nezaměstnaný/á?
- Jaké je Vaše původní povolání a jak dlouho jste ho vykonával/a?
- Jaké je Vaše dosažené vzdělání?
- Jak vnímáte svoji složitou situaci?
- Ze zaměstnání jste odešel /šla sám/a nebo jste byl/a propuštěn/a?

II. OTÁZKY ZAMĚŘENÉ NA OBDOBÍ PO ZTRÁTĚ ZAMĚŠTNÁNÍ: jsou kladeny za účelem zjistit, jak dotazovaní po ztrátě zaměstnání postupovali, zda to pro ně byla zcela nová situace či ne. Již v této fázi si mohou účastníci uvědomovat překážky, které jim brání v zařazení se do pracovního procesu, například nedostatečná informovanost ze strany úřadů nebo nezkušenost s rolí nezaměstnaného.

- Máte i dřívější zkušenosti s nezaměstnaností?
- Věděl/a jste, kde se máte po ztrátě zaměstnání hlásit a na jaké dávky máte nárok?
- Kde a jak získáváte informace o volných místech?
- Změnil se v době nezaměstnanosti Váš životní styl a návyky?
- Jak po ztrátě práce trávíte volný čas?

III. OTÁZKY VĚNUJÍCÍ SE PROBLEMATICE PŘI HLEDÁNÍ ZAMĚŠTNÁNÍ: jejich úkolem je zjistit, s jakými překážkami se účastníci interview nejčastěji setkávají.

- Orientujete se při hledání zaměstnání pouze na práci ve svém oboru nebo i mimo něj?
- Jak se k Vám staví okolí, můžete se při hledání práce spolehnout na něčí pomoc?
- Vyskytují se nějaké okolnosti, které Vás při hledání práce zdravotně znevýhodňují?
- Co pro Vás představuje největší překážku při hledání zaměstnání?
- S jakými postoji zaměstnavatelů vůči Vám jste se při hledání zaměstnání setkal/a?

IV. OTÁZKY ZAMĚŘENÉ NA BUDOUCNOST: se vztahují na očekávání a plány dotazovaných. Z odpovědí na tyto otázky bude patrná míra aktivity a motivace při hledání nového zaměstnání.

- Jaké rekvalifikace nebo kurzy Vám byly ze strany úřadu práce nabídnuty?
- Jaký je Váš názor na kratší pracovní úvazek, souhlasil/a byste i s takovým zaměstnáním?
- Jakou práci byste chtěl/a dělat?

Otázky byly vytvořeny s ohledem na individuální situace vybraných účastníků. Během interview docházelo k jejich upravování, některé otázky nebyly ani uplatněny, záleželo na postojích, jaké dotazovaní zaujímali.

Realizované rozhovory byly zaznamenány v textové podobě. Všichni účastníci byli ujištěni, že získaný materiál použiji výhradně pro zpracování bakalářské práce, kde zveřejněním pouze jejich křestního jména.

4.3. Výzkumný soubor

Kvalitativní výzkum probíhá v přirozeném prostředí účastníků. Při jeho realizaci si výzkumník vybírá účastníky záměrně tak, aby disponovali potřebným množstvím informací, které mu pomohou do hloubky prozkoumat stanovený jev (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007).

Pro výběr základního výzkumného souboru bylo rozhodující splnění předem stanovených kritérií:

- být nezaměstnaný
- starší padesáti let
- být veden v evidenci úřadu práce nejméně šest měsíců.

Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti na Přerovsku jsem neměla nouzi sehnat odpovídající výzkumný vzorek. Oslovila jsem celkem šest vhodných kandidátů, kteří bydlí v okolí mého bydliště nebo mně byli doporučeni již oslovenými osobami. Všechny kandidáty jsem seznámila se záměrem svého výzkumu, požádala je o rozhovory a spolupráci. Dvě dotázané osoby si vzaly čas na rozmyšlenou, nakonec o spolupráci neprojevíly zájem a interview odmítly. Výzkumu pro mou bakalářskou práci se tedy zúčastnili čtyři dotazovaní (dva muži a dvě ženy).

4.4. Průběh výzkumného šetření, sběr dat

Jak již bylo uvedeno, sběr dat byl prováděn technikou polostrukturovaného rozhovoru. Samotný výzkum byl realizován v době od listopadu 2010 do ledna 2011. Před uskutečněním jednotlivých interview byl s každým účastníkem navázán osobní kontakt, při kterém byl domluven termín, místo, čas a podmínky rozhovoru.

Jeden rozhovor se uskutečnil u nás doma a tři v místě bydliště dotazovaných. Rozhovory probíhaly za zcela diskrétních podmínek, v uvolněné atmosféře, všichni účastníci vý-

zkumu na mě působili dojmem skromných lidí a z jednání většiny z nich jsem nabyla přesvědčení, že jim současná životní situace rozhodně nevyhovuje, spíše se za ni stydí.

Délka realizovaných rozhovorů byla různá, ale žádný z nich nepřesáhl jednu hodinu. V průběhu každého rozhovoru jsem si psala poznámky na papíry s předem připravenými otázkami. Otázky jsem pokládala volně, účastníkům jsem nechala prostor k vyjádření a tím získala co nejvíce potřebných informací.

5 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Pomocí kvalitativních výzkumných metod se snažíme odkrýt podstatu zkušeností účastníků výzkumu se zkoumaným jevem. S ohledem na množství získaných údajů je ve většině případů nutná jejich redukce, poté následuje výstižná prezentace popisu stanoveného předmětu výzkumu, a to i za cenu, že nebudou prezentovány všechny zkoumané údaje (Strauss, Corbinová, 1999).

Vzhledem k tomu, že se dotazovaní při poskytování interview dokázali dostatečně uvolnit a potlačit v sobě případné zábrany, které by jim bránily hovořit o své současné životní situaci, podařilo se mi nasbírat dostatečně obsáhlý textový materiál. Před zpracováním získaných dat jsem si své poznámky několikrát prostudovala, provedla jejich kategorizaci a transkripci. Následně jsem je pak zredukovala do objektivního popisu.

5.1 Zpracování rozhovorů

A) JAK DLOUHO BYLI DOTAZOVANÍ V PRACOVNÍM PROCESU A JAK VNÍMAJÍ SOUČASNOU ROLI NEZAMĚSTNANÉHO?

PAN VÁCLAV

Panu Václavovi je nyní 57 let. Vyučil se a po celou dobu pracoval jako dřevomodelář v jednom podniku, který po revoluci přešel ze státního vlastnictví na akciovou společnost. Pan Václav celý život pracoval a zastával názor, že „... kdo pracovat chce, nějakou práci si vždy najde“. V poslední době svůj názor změnil. Na jaře roku 2010 s ním organizace, ve které pracoval spoustu let, rozvázala pracovní poměr. Výpověď byla respondentovi odůvodněna snížením objemu zakázek a následnou reorganizací v podniku. Pro pana Václava je ztráta zaměstnání první zkušeností s registrací na úřadu práce a hledáním nového zaměstnání.

Při rozhovoru z něho byla cítit určitá zatrpklost, nezaměstnanost považuje za křivdu po celoživotním snažení. Výpověď z práce vnímá jako stav, kdy musel uvolnit cestu mladším pracovníkům. Přesto, že se dotazovaný cítí ublíženě, nevnímá současnou těžkou životní situaci jako roli trvalou.

PANÍ DRAHOMÍRA

Paní Drahomíře je nyní 55 let. Vyučila se pánskou krejčovou a touto profesí se živí od vyučení. Sice vystřídala během posledních dvaceti let několik zaměstnavatelů, ale zatím nikdy nebyla registrovaná na úřadu práce. V posledním zaměstnání měla z důvodu změny majitele krejčovské dílny uzavřenu smlouvu na dobu určitou. Tato pracovní smlouva ji vypršela v době, kdy byla paní Drahomíra po gynekologické operaci několik měsíců v pracovní neschopnosti. Podle dotazované je právě dlouhodobá pracovní neschopnost důvodem, proč jí smlouva nebyla dále prodloužena.

Při rozhovoru působí paní Drahomíra i přes svůj vyšší věk jako energická a stále aktivní žena, která má mnoho zájmů. Jak sama přiznává, zpočátku jí role nezaměstnané vyhovovala, protože měla dostatek prostoru pomáhat matce s péčí o svého umírajícího bratra. Po jeho smrti péči paní Drahomíry vyžaduje její již osmdesátiletá matka. Paní Drahomíra je registrovaná na úřadu práce od března 2010. Vzhledem k faktu, že specifická profese dotazované patří mezi málo placená povolání, paní Drahomíra přiznává, že po dobu, dokud jí budou vypláceny dávky z úřadu práce, jí současná situace nijak zvlášť neomezuje. Dříve ji obtěžovalo ranní vstávání, nyní jí vyhovuje, že nemusí dodržovat žádný rytmus. Neklid ovšem začíná projevovat, když si uvědomí, že za nedlouho přestane pobírat podporu v nezaměstnanosti. Paní Drahomíra si uvědomuje, že práci potřebuje, ale zároveň projevuje obavy, zda si opět navykne brzy ráno vstávat nebo co bude dělat, pokud ji někdy na pracovišti zastihne migréna.

PAN ANTONÍN

Panu Antonínovi je 52 let. Vyučil se jako zedník, ale touto profesí se živil vždy jen přechodně. Během posledních dvaceti let vystřídal více povolání. Byl zaměstnán např. ve firmě na výrobu granulovaných směsí, jako noční hlídač, nejvíce ho podle jeho slov bavila práce ve firmě na úpravu zeleně. Tato práce byla i jeho posledním zaměstnáním. Dotazovaný je nezaměstnaným přibližně tři a půl roku. Pan Antonín je dlouholetý těžký diabetik, u kterého se již projevují jako sekundární onemocnění poruchy nervového zakončení v končetinách. Vzhledem k tomuto faktu již nadále nemohl vykonávat těžkou manuální práci. Po vzájemné domluvě se zaměstnavatelem, rozvázal pracovní poměr dohodou. Registrace na úřadu práce panu Antonínovi nevadila, protože byl následně přibližně čtyři měsíce z důvodu velmi špatného zdravotního stavu hospitalizovaný v místní i krajské nemocnici. Na doporučení lékařů si požádal o invalidní důchod. Před více než dvěma lety mu byl přiznán pouze částečný invalidní důchod, který je v současné době jeho jediným příjmem.

Z poskytnutého interview vyplývá, že vzhledem k omezeným příjmům a zároveň z důvodu nemoci také k velkým výdajům, jakoby přežívá ze dne na den. Bez pozitivních očekávání se rezignovaně v určené termíny dostavuje na pracovní úřad, a sám si aktivně práci nehledá.

PANÍ JITKA

Paní Jitka má 52 let. Vystudovala střední ekonomickou školu a od této doby pracovala jako účetní. V začátcích své profesní kariéry pracovala jako účetní v jednom přerovském státním podniku. Po revoluci v roce 1989 se osamostatnila a na vedení účetnictví si zřídila živnost. Postupem času, si získala přiměřeně velkou klientelu a nadále se neustále zdokonalovala sledováním změn a učení se novým požadavkům v oblasti účetnictví a daní. Změna nastala zhruba před dvěma lety, kdy se vlivem nesolventnosti klientů stále častěji dostávala do druhotné platební neschopnosti a peníze na povinné platby spojené s provozem živnosti čerpala z rodinných úspor. Až přibližně před devíti měsíci si připustila, že se dostala do situace, kdy její podnikání přestalo již dávno prosperovat. Přerušila tedy živnost a zaregistrovala se na úřadu práce jako uchazečka o zaměstnání.

Paní Jitka při rozhovoru neskryvala, že se za současnou situaci stydí, protože jí obtěžuje role uchazeče o zaměstnání. Dříve si nikdy nepřipouštěla, že by se někdy taková situace mohla týkat i její osoby. Pociťuje křivdu, neboť po celou dosavadní pracovní kariéru si plnila povinnosti a řádně platila daně. V současné době sice pobírá od státu nízkou podporu v nezaměstnanosti, nicméně úředníci na úřadu práce jí doposud nedokázali pomoci její tíživou situaci vyřešit. Z poskytnutého interview také vyplynulo, že se paní Jitka vzhledem ke své dlouholeté praxi v oboru považuje za odborníka v oblasti účetnictví a fakt, že se jí již více než tři čtvrtě roku nepodařilo najít zaměstnání, ji zaskočil.

B) S JAKÝMI PŘEKÁŽKAMI SE ÚČASTNÍCI VÝZKUMU PŘI HLEDÁNÍ PRÁCE SETKÁVAJÍ?

PAN VÁCLAV

Z realizovaného interview s panem Václavem je zřejmé, že za největší překážku při ucházení se o zaměstnání považuje svůj věk. Jako nevýhodu vnímá i fakt, že od vyučení pracoval celou dobu pouze v jednom oboru. Necítí se dostatečně flexibilním, což mu snižuje možnosti při uplatnění se na pracovním trhu. Vzhledem ke svému věku již nedisponuje

dostatečně velkou kapacitou paměti. Zastává názor, že již není schopný konkurovat mladým lidem v učení se novým dovednostem, a to nejen psychicky, ale i fyzicky. S další překážkou, se kterou se pan Václav setkal, je neznalost práce s počítačem. Dnes je již běžné, že se i u dělnických profesí jako např. u skladových dělníků nebo ostrahy podniků vyžaduje alespoň základní počítačová gramotnost.

PANÍ DRAHOMÍRA

Paní Drahomíra vnímá jako největší překážku při hledání nového zaměstnání svůj věk. Zastává názor, že vzhledem ke svému věku ztratila pružnost a nemůže konkurovat mladým lidem v učení se novým věcem po fyzické ani psychické stránce. Po celou svoji dosavadní pracovní kariéru pracovala jako pánská krejčová, nemusela si nijak doplňovat kvalifikaci ani se jinak dále vzdělávat. Stejně jako pan Václav i Drahomíra nezvládá ani základní obsluhu počítače a z jejího chování je patrné, že již nemá snahu si tuto gramotnost osvojit. Další překážkou, která paní Drahomíru při hledání nového zaměstnání omezuje je dojíždění. Nevlastní řidičský průkaz ani automobil, bydlí na vesnici, kde je doslova minimum pracovních příležitostí. Z místa jejího bydliště nevede ani vlakové spojení s okolními městy. Je odkázaná pouze na autobusovou dopravu. A právě vzhledem ke své nízké kvalifikaci a předpokládanému malému výdělku, při ucházení se o práci zvažuje rentabilitu v případě dojíždění. Vzhledem ke zdravotním potížím, které se vyskytují od prodělané operace, by také nemohla přistoupit na jakoukoli práci.

PAN ANTONÍN

Pro pana Antonína jsou zdravotní komplikace bezesporu největší překážkou při hledání práce. Nedovolují mu vykonávat těžkou manuální práci. Bývá hodně unavený a práce na plný úvazek by ho zřejmě vyčerpávala natolik, že by mohlo dojít ke zhoršení jeho zdravotního stavu. Další nevýhodou pro pana Antonína je jeho velmi nízká kvalifikace a neznalost alespoň základů práce s počítačem. Právě pak spojení výše uvedených překážek značně omezuje jeho možnosti uplatnit se na pracovním trhu. Dotazovaný žije na malém městě, kde je velmi málo pracovních příležitostí, nevlastní automobil ani řidičský průkaz. Při hledání práce je odkázaný na dojíždění. Město, ve kterém žije, je velmi dobře propojeno železniční i autobusovou dopravou nejen s okresním, ale i krajským městem.

PANÍ JITKA

Z rozhovoru s paní Jitkou vyplynulo, že dotazovaná vnímá jako překážku při hledání zaměstnání svůj věk. Při ucházení se o zaměstnání se setkala paní Jitka s negativním přístupem zaměstnavatele, který neocení její bohaté zkušenosti v oblasti vedení účetnictví., když se ucházela o práci v mladém a dynamickém kolektivu. Uvědomuje si, že v učení se novým věcem je již pomalejší a zřejmě by již nemohla konkurovat mladším kolegům.

Vhledem k tomu, že se při hledání zaměstnání doposud zajímala pouze o práci kvalifikované účetní, zjistila, že má nedostatky také v jazykové gramotnosti, neboť většina firem považuje za samozřejmou alespoň částečnou znalost anglického jazyka.

C) ZMĚNIL SE DOTAZOVANÝM ŽIVOTNÍ STYL A NÁVYKY V DOBĚ NEZAMĚSTNANOSTI?

PAN VÁCLAV

Pan Václav byl téměř čtyřicet let zvyklý na pravidelný režim. Najednou se dostal do situace, kdy nemusel nikam spěchat. Bezprostředně po opuštění zaměstnání nedokázal vyplnit nadbytek volného času a někdy si připadal nepotřebný. Právě proto a i vzhledem k situaci, že příjmy rodinného rozpočtu tvořily pouze dávky v nezaměstnanosti účastníka a starobní důchod jeho manželky, začal se pan Václav věnovat chovu králíků a pěstovat více zeleniny na zahrádce. Díky uvedeným aktivitám ušetří na výdajích za potraviny.

Dříve s manželkou chodili několikrát za rok do divadla. V současné době se této záliby zřekli a také účast na jiných společenských akcích byli nuceni z finančních důvodů významně omezit. Za pozitivum ve Václavově tíživé situaci může být považován pouze fakt, že má dostatek času se věnovat svým dvěma malým vnučkám, které bydlí s dotazovaným ve stejném domě a také aktivní činnosti v pěveckém sboru.

PANÍ DRAHOMÍRA

U paní Drahomíry se již vytrácí některé pracovní návyky. Vyhovuje jí, že nemusí brzy ráno vstávat, nemusí nikam spěchat a má čas si zajít kdykoli během dne zkontrolovat svoji osmdesátiletou maminku, která již vyžaduje každodenní péči dotazované. Vzpomíná také, jak pro ni bylo příjemné v létě trávit spoustu času úpravou okrasné zahrádky.

Paní Drahomíra není spokojená se svojí současnou finanční situací, protože pobírá pouze malou podporu v nezaměstnanosti a její manžel má přiznaný plný invalidní důchod.

Na druhé straně se ale doposud se nemusela nijak výrazně uskromnit, dokonce si zatím může dovolit i občasnou návštěvu keramického kroužku, který je pro nezaměstnaného člověka citelným finančním zásahem do rozpočtu. Ve společné domácnosti s nimi bydlí dospělý syn, který, v současné době převzal finanční zodpovědnost za některé poplatky spojené s bydlením.

Paní Drahomíra je společensky založený člověk, nemá spokojené manželství a v této nepříznivé situaci silně pociťuje nedostatek pravidelného kontaktu s lidmi.

PAN ANTONÍN

Z poskytnutého interview s panem Antonínem vyplynulo, že již ztratil pracovní návyky a těžce by si opět navykal na určitý každodenní rytmus a dochvilnost. Žije spolu s manželkou v malém bytě, nemá žádné povinnosti a v podstatě celé dny odpočívá. Současná situace je pro jeho rodinu hodně těžká, protože manželka pana Antonína je také nezaměstnaná, dostává jen malou podporu v nezaměstnanosti a pan Antonín do rodinného rozpočtu přispívá pouze částečným invalidním důchodem. Kromě bydlení vydají hodně peněz také na léky a specifickou dietu pro pana Antonína. Pan Antonín i jeho žena se byli nuceni hodně uskromnit, uspokojují jen nejnужnější potřeby a v podstatě přežívají ze dne na den. Dříve se pan Antonín věnoval cyklistice a turistice, v současné době mu finanční prostředky a zdravotní stav dovolují pouze malé projížďky po okolí.

PANÍ JITKA

Paní Jitka přiznává, že musí v poslední době více šetřit, protože pobírá nízké dávky a žije v podstatě jen z manželova platu. Trpí nedostatkem finančních prostředků, protože většinu rodinných úspor vyčerpala na poplatky v době, kdy se vinou klientů sama nacházela v druhotné platební neschopnosti. To je pro paní Jitku nejvýraznější změna v současném životě. Vzhledem k tomu, že pracovala doma, si čas během dne mohla vždy organizovat podle potřeby. Paní Jitka nemá v podstatě žádné koníčky, málo vychází z bytu, a jelikož manžel tráví hodně času v práci, chybí ji kontakt s lidmi. Děti má již dospělé, osamostatnily se, pracují mimo Přerov. Navštěvují se přibližně dvakrát do měsíce. Paní Jitka se celý život věnovala rodině a v současné době, kdy navíc nemá práci, se někdy cítí nepotřebná.

D) JAKOU PROJEVUJÍ ÚČASTNÍCI VÝZKUMU AKTIVITU PŘI REINTEGRACI NA TRH PRÁCE?

PAN VÁCLAV

Pan Václav nejprve spoléhal na nabídky z úřadu práce. Vzhledem k tomu, že mu žádná práce ani rekvalifikace nabídnuta nebyla, obešel v okolí svého bydliště všechny firmy pracující se dřevem. Bohužel nebyl úspěšný, neboť nikde neměli volná místa. Ptal se ve firmě vyrábějící okna, ale ani zde nepřijímali nové pracovníky. Pomýšlel i na práci v hlídací agentuře, ale i z této práce po počáteční naději nakonec sešlo. V hledání zaměstnání mu pomáhají rodinní příslušníci i známí. Z chování při rozhovoru s panem Václavem vyplynulo, že i přes prozatímní neúspěch v hledání nového zaměstnání neprojevuje známky deprese, rezignace nebo ztráty pracovních návyků, věří, že jeho tíživá situace není trvalá.

Na otázku, zda by souhlasil dotazovaný i s kratším pracovním poměrem, odpověděl, že jako přivýdělek k dávkám v nezaměstnanosti ano, ale nastalo by mu takový pracovní poměr z finančních důvodů nevyhovoval. Zvláště, pokud by nebyl v místě bydliště.

PANÍ DRAHOMÍRA

Paní Drahomíře skončil pracovní poměr v době její pracovní neschopnosti. Aktivně, bezprostředně po registraci na úřadu práce, obešla v okolí krejčovské salóny i šicí dílny, zabývající se sériovou výrobou, ale nikde nebyla vzhledem k nedostatku zakázek úspěšná. Očekávala, že jí nějakou práci nabídne kontaktní pracovnice na úřadu práce. Když se tak nestalo, začala se informovat o pracovních místech i v jiných profesích. Ptala se například v podniku na výrobu obkladů a ve firmě na výrobu skleněných pilníků, které se nachází v místě bydliště. Ani zde nebyla s hledáním práce úspěšná. Postupně si na stávající situaci zvykla a z poskytnutého interview bylo patrné, že se u ní začíná projevovat ztráta pracovních návyků. Dotazovaná si uvědomuje, že se brzy dostane do složité finanční situace, protože přestane z úřadu práce pobírat dávky v nezaměstnanosti. Projevila zájem o rekvalifikační kurs, ale doposud nebyla do žádného zařazena. V poslední době se ucházela o práci v obchodě s bytovým textilem, kde hledali prodavačku a švadlenu zároveň, která by zákazníkům koupené zboží dohotovila. Ani zde práci nenašla. Majitel obchodu jí oznámil, že na tuto pozici zaměstná pouze důchodkyni nebo invalidního zájemce.

O práci na kratší pracovní úvazek nebo brigádu, která by nebyla v místě bydliště, paní Drahomíra neprojevuje zájem. Uvědomuje si, že z důvodu její nízké kvalifikace by nedosáhla na slušný výdělek a vzhledem k finančním nákladům na dojíždění by se jí taková

práce ani nevyplatila. Pro zdravotní komplikace, které se u dotazované projevily po podstoupené operaci, by nemohla vykonávat ani práci v nepřetržitém provozu.

PAN ANTONÍN

Chování pana Antonína při našem rozhovoru naznačilo, že se jedná o skromného člověka, smířeného se svojí životní situací. Z jeho projevu bylo zřejmé, že již ztratil pracovní návyky a pohodlný styl života mu zcela vyhovuje. Připouští, že by měl problémy si opět zvyknout na pravidelný režim a určitý řád. Vzhledem ke své nízké kvalifikaci by mohl pomýšlet jen na dělnické profese, ale jeho špatný zdravotní stav mu nedovoluje vykonávat těžkou práci.

Na úřadu práce v místě bydliště dotazovanému žádnou práci nenabídli a pan Antonín si aktivně práci nehledá. V případě, že by se dotazovanému naskytlo najít vhodné zaměstnání na zkrácený pracovní úvazek, stejně by zvažoval jeho rentabilitu. Právě spojením jeho nízké kvalifikace s kratším pracovním úvazkem je předpoklad i malého výdělku. Při porovnání získaných příjmů s vynaloženými náklady na dopravu, by se panu Antonínovi podle jeho slov, nemuselo dojíždění do zaměstnání vůbec vyplácet. Mohla by nastat situace, že získaný příjem by mu nepomohl vylepšit rodinný rozpočet.

PANÍ JITKA

Paní Jitka se považuje za odborníka v oblasti účetnictví a je zklamaná, že ji za celou dobu evidence na úřadu práce vhodné zaměstnání nenabídli. Sama si stále aktivně hledá práci prostřednictvím inzerátů v novinách nebo na internetu. Doposud v uplatnění na pracovním trhu nebyla úspěšná, na telefonické dotazy jí bylo často odpovězeno, že místo je již obsazené. V několika případech oslovená firma požadovala po paní Jitce životopis, ale následně ji již o případném úspěchu nekontaktovala. Na telefonický dotaz paní Jitka dostala pak odpověď, že nesplňuje všechny předepsané podmínky na určenou pracovní pozici.

U paní Jitky se podle mého názoru neprojevuje ztráta pracovních návyků, protože vzhledem k faktu, že živnost provozovala v místě svého bydliště, si čas organizovala podle potřeby.

Dotazovaná by souhlasila s pracovním poměrem na dobu určitou, naopak s brigádou by souhlasila pouze v případě, že by již nepobírala žádné dávky z úřadu práce.

E) JAK VIDÍ DOTAZOVANÍ SVOJI BUDOUCNOST?

PAN VÁCLAV

Pan Václav věří, že se nejspíše na jaře jeho tíživá situace změní. Je ústně domluvený se starostou obce, že by právě od jara mohl pracovat jako sezonní dělník pro obecní úřad. Pokud bude tento slib naplněn, bude dotazovaný pomáhat s údržbou místních komunikací a zeleně v obci. Pan Václav je seznámen s faktem, že by se jednalo o práci maximálně na půl roku a pokud se mu v budoucnu nepodaří si najít jinou stálou práci, bude ho čekat opětovná registrace na úřadu práce. Doufá ale, že by v krajním případě tato smlouva mohla být sezonně obnovována do doby, než si bude moci požádat o předčasný starobní důchod.

PANÍ DRAHOMÍRA

Paní Drahomíra říká, že pracovat chce. Potřebuje jak peníze, tak i kontakt s lidmi. Stresuje ji rodinné prostředí, neboť se stará o svoji starou maminku a psychicky nemocného manžela. Mlhavé vyhlídky do budoucna přesto má. Bývalý zaměstnavatel paní Drahomíře ústně přislíbil, že jí po odchodu jiné zaměstnankyně do starobního důchodu opět zaměstná. Bohužel pro dotazovanou tato situace nenastane dříve, jak v polovině roku 2011.

PAN ANTONÍN

Pan Antonín připustil, že si v podstatě žádnou práci nehledá. Prioritou pro něho je udržení relativně dobrého zdravotního stavu. Rád by si finančně přilepšil nějakou brigádou, ale ani pro tuto změnu aktivně nic nepodniká.

PANÍ JITKA

Paní Jitka rozhodně pracovat chce. Jsem toho mínění, že na pracovním trhu má i co nabídnout. Pomalu ale ztrácí naději, že by ještě našla práci ve svém oboru. Úřednice na úřadu práce jí slíbila zapsat do rekvalifikačního kursu, který by měl být zahájen v počátku roku 2011. Dotazovaná se by se tak měla rekvalifikovat na profesi sociálního pracovníka. Bude to pro ni velká změna nejen po fyzické stránce, přesto se podle svých slov těší, že má šanci dělat práci, která má smysl.

5.2 Závěr výzkumu

Cílem mé práce bylo zjistit, s jakými bariérami se při snaze o reintegraci na pracovní trh setkávají osoby starší 50 let. Z výzkumu vyplynulo, že u některých účastníků prováděného

výzkumu se projeví společné charakteristiky i přes to, že každý z nich má jiný životní příběh.

Které rysy je tedy spojují? První společnou charakteristikou všech účastníků výzkumu je bydlení na vesnici nebo malém městě, kde je velmi málo pracovních příležitostí. Všichni dotazovaní tento fakt považují za ekonomickou překážku při hledání zaměstnání, neboť dojíždění do zaměstnání považují za finančně nákladnou záležitost, která může výrazně snížit předpokládaný výdělek. Nejsou tedy ochotni cestovat za prací na delší vzdálenosti a v regionu, kde žijí je z důvodu stále trvající hospodářské krize velmi omezená šance uplatnit se na pracovním trhu.

Dalším rysem, který spojuje tři ze čtyř dotazovaných je neznalost práce na počítači. Počítačová negramotnost se projevila při hledání práce jako vážná bariéra mezi uchazeči o práci a zaměstnavateli. Všichni účastníci výzkumu se při hledání práce s touto podmínkou případných zaměstnavatelů alespoň jedenkrát setkali. V dnešní době je již běžným požadavkem na pracovníka minimálně základní znalost obsluhy počítače, neboť moderní technologie se v dnešní době běžně používají i v dělnických profesích např. při monitorování objektů za účelem jejich ostrahy nebo třeba k evidenci materiálu a zboží ve skladech. Jak ukázal výzkum, ze všech dotazovaných pouze paní Jitka disponuje přiměřenou počítačovou gramotností.

Špatný zdravotní stav je dalším prvkem, který spojuje paní Drahomíru s panem Antonínem. Paní Drahomíra říká, že pracovat chce, ale již dopředu projevuje pochybnosti, jestli by bylo vhodné případnou nabídku práce přijmout. Od prodělané gynekologické operace má urologické problémy a trpívá migrénou. Chování při poskytnutém rozhovoru naznačuje, jakoby chtěla od nového zaměstnavatele dopředu záruku, že v případě zdravotních problémů bude mít pro ni pochopení.

Pan Antonín trpí již spoustu let silným diabetem a v poslední době se u něho projevují sekundární onemocnění, vyplývající z jeho nemoci. Pan Antonín je ochotný přijmout brigádu nebo kratší pracovní poměr v případě, že by mu to umožňovaly zdravotní podmínky.

Vyjádření dotazovaných, že by rádi pracovali, může být pouze formálním, protože při poskytnutých interview vyšlo také najevo, že pan Antonín vlastně žádnou aktivitu při hledání práce neprojevuje. Paní Drahomíře pomáhá přijatelnou životní úroveň zajišťovat jednak manžel, který pobírá plný invalidní důchod, a také dospělý syn, který převzal

v současné době finanční odpovědnost za chod rodiny. Dokud bude pobírat dávky v nezaměstnanosti, není paní Drahomíra nucena vzít jakoukoli práci. Pan Václav momentálně v hledání práce polevil, spoléhá na ústní slib starosty obce, že bude od jara pracovat jako dělník pro místní obecní úřad. Paní Jitka je jako jediná i přes dosavadní neúspěch v hledání práce aktivní, každý den sleduje inzeráty, zda není v okolí jejího bydliště poptávka po zkušené účetní.

Je tedy patrné, že ne všichni dotazovaní jsou do hledání zaměstnání dostatečně motivováni. Důvody mohou být různé, například přijetí současného životního stylu, špatný zdravotní stav, přijatelná finanční úroveň nebo změna pracovních návyků. Všichni účastníci se při otázkách kladených ohledně budoucnosti zaměřují na odchod do starobního důchodu. Reintegraci na pracovní trh potřebují překonat období, než si budou moci požádat o předčasný důchod.

Zaměstnání, které by dotazovaní bez váhání přijali, by muselo splňovat určité podmínky, které ale neodpovídají celkové situaci na pracovním trhu v regionu. Účastníci výzkumu by chtěli získat zaměstnání nejraději v nejbližším okolí svého bydliště a nová práce by měla být přiměřená jejich kvalifikačním i zdravotním možnostem.

V čem se tedy dotazovaní ve svých rozhovorech rozcházejí? Pan Antonín s paní Drahomírou vidí důvody své nezaměstnanosti ve svém špatném zdravotním stavu a pan Václav s paní Jitkou v důsledcích globální krize.

Vzhledem k tomu, že pro výzkum této bakalářské práce byl použit pouze omezený výzkumný vzorek, není možné jeho výsledky zobecňovat.

ZÁVĚR

Přijít o práci v každém věku vyvolává u člověka pocit společenské nepotřebnosti, izolovanosti a existenční nejistoty. Nezaměstnanost je fenomén negativně působící na osoby, které placené zaměstnání ztratily, ale zároveň i na ostatní členy jejich rodiny, kteří jsou na tomto finančním příjmu závislí.

Cílem mé bakalářské práce bylo upozornit na bariéry, které nezaměstnaným lidem starším padesáti let brání v reintegraci na pracovní trh a se zjištěnými poznatky seznámit zároveň i osoby v produktivním věku, aby včas mohly např. doplňujícím vzděláváním této stresující situaci předcházet.

V teoretické části této práce je popsána charakteristika a druhy nezaměstnanosti, trh práce a pomoc státu, který v případě ztráty placeného zaměstnání, při splnění zákonem stanovených podmínek, vyplácí nezaměstnaným osobám finanční podporu v nezaměstnanosti, případně i dávky státní sociální pomoci. Dále jsou v bakalářské práci popsány nejvíce nezaměstnaností ohrožené skupiny osob, které se při hledání zaměstnání setkávají s určitými problémy a překážkami.

Právě jedné z těchto rizikových skupin jsem se ve své bakalářské práci podrobněji věnovala. Jedná se o osoby starší padesáti let, které ztrátu zaměstnání, vzhledem k vyššímu věku, vnímají často jako zklamání a nespravedlnost za celoživotní práci. Dnešní předdůchodová generace žila po většinu svého života v období reálného socialismu. Tedy ve společnosti, která nevyžadovala od občanů určitou odpovědnost za vlastní život. Za minulého režimu měli všichni práce schopní občané jistotu práce, protože stát na sebe vzal plnou odpovědnost za sociální jistoty obyvatelstva. V současném tržním hospodářství došlo v naší společnosti ke změně náhledu na tento jev. Práce poměrně rychle zakořenila v myslích lidí jako jedna z nejdůležitějších hodnot, neboť s tímto symbolem je spojována vidina dobré mzdy, od které se odvíjí také dostatečná životní úroveň.

S prodlužující se dobou, po kterou se nezaměstnanému nedaří reintegrovat na pracovní trh, může dojít ke ztrátě pracovních návyků a ve spojitosti s opakovaným neúspěchem při hledání práce často uchazeč o práci ztrácí motivaci k další aktivitě v této činnosti. Opětovné uplatnění na pracovním trhu bývá zpravidla pro tuto skupinu osob velmi problematické, a to z důvodu, že právě starší nezaměstnaní často mnoho let vykonávali jednu profesi a

vzhledem k vyššímu věku se již nejsou schopni adaptovat na nové požadavky pracovního trhu a fyzicky i psychicky obstát v konkurenci s mladšími uchazeči o práci.

Výsledky výzkumu prokázaly, že jeho účastníci by nejraději získali novou práci ve své stávající profesi. Informace o volných místech získávají všichni oslovení převážně z regionálního tisku nebo od známých. V případě delšího neúspěchu by byli ochotni se rekvilifikovat, ovšem žádnému z dotazovaných nebyla rekvilifikace ze strany úřadu práce nabídnuta. Ženy se aktivně o tuto možnost zajímaly a byly úřednicí pracovního úřadu ujistěny, že budou výhledově zařazeny do kursu na sociálního pracovníka. Všichni dotazovaní se při hledání zaměstnání orientují na okolí svého bydliště, nejsou ochotni za práci cestovat dál než do okresního města, poměřují vynaložené náklady na dojíždění do zaměstnání s předpokládaným výdělkem a všichni také svůj vyšší věk považují za velkou překážku, neboť se již necítí dostatečně pružní v učení se novým dovednostem.

Jsem toho názoru, že je třeba se zaměřit na vzdělávání pracovníků a tím zvyšovat jejich adaptabilitu na změny. Dále pak zdokonalováním organizace práce vytvářet pracovní příležitosti pro setrvání starších osob v zaměstnání, neboť i ony dříve získanými zkušenostmi napomáhají prosperitě naší společnosti.

Právě rovnost příležitostí na pracovním trhu a podporované zaměstnávání starších osob považují jako vhodnou možnost aktivní integrace starších nezaměstnaných lidí do společnosti. Vždyť nelze zpochybnit, že hodnota práce vytvořená těmito lidmi představuje, na rozdíl od pasivního pobírání podpory v nezaměstnanosti, nezanedbatelný přínos pro ekonomiku našeho státu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

- BUCHTOVÁ, B. a kol. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-9006-8.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- KUCHAŘ, P. *Trh práce: sociologická analýza*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3.
- MALÁTKOVÁ, J. „et al“. *Ottova encyklopedie A – Ž*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007. ISBN 80-7360-014-5.
- MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 8086429083.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- SIEGEL, Z. *Jak úspěšně hledat a získat zaměstnání*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1388-8.
- SIROVÁTKA, T.; MAREŠ, P. *Trh práce, nezaměstnanost, sociální politika*. Masarykova univerzita. Brno: Fakulta sociálních studií, 2003. ISBN 80-210-3048-8.
- STRAUSS, A.; CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VÁCLAVÍKOVÁ, A.; KOLIBOVÁ, H.; KUBICOVÁ, A. *Problematika trhu práce a politiky zaměstnanosti*. Opava: OPTYS, 2009. ISBN 978-80-85819-76-2.
- VEČEŘA, M. *Sociální stát: východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85850-16-8.

Zákony:

Úplné znění: zákoník práce. MK ČR E 10981. Ostrava: SAGIT, 2009. ISBN 978-80-7208-714-3.

Internetové zdroje:

Antidiskriminační zákon č. 198/2009 Sb., [online]. [cit. 2011-02-06]. Dostupný z WWW: <http://www.osz.org/index.php?option=com_remository&Itemid=77&func=startdown&id=161>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Statistika.* [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupný z WWW: < <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes> >.

Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Rekvalifikace.* [online]. [cit 2011-021]. Dostupný z WWW:

<http://portal.mpsv.cz/sz/local/pr_info/doplnujici/poradenstvi/rekvalifikace2011.doc >.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Rozhovor s panem Václavem

PII: Rozhovor s paní Drahomírou

PIII: Rozhovor s panem Antonínem

PIV: Rozhovor s paní Jitkou

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S PANEM VÁCLAVEM

Tazatelka: Tak můžeme začít? Opravdu Vám slibuji, že to, co si tady řekneme, zůstane mezi námi. Potřebuji ty informace jenom na tu bakalářskou práci a uvedu tam jen křestní jméno, nic víc. Opravdu mě jen zajímá, co to pro lidi jako Vy, po té padesátce, znamená být nezaměstnaný a jaké problémy se sháněním práce máte. Přece jenom ještě nepatříte do starého železa.

p. Václav: Dobře, ale budete si to jen psát, nahrávat nic nebudete. Je to tak?

T: Ano, bude to tak, jak jsme se domluvili.

p. Václav: Tak začneme.

T: Tak můžete mi nejdříve říct něco o sobě, a také jak dlouho jste nezaměstnaný?

p. Václav: Tak letos mi bylo 56 let, jsem ženatý, manželka je už v důchodě, mám dvě děti, ale ty už mají své rodiny. A také mám pět vnoučat. Bydlím na vesnici, ve vlastním domě se zahrádkou. Ze strojíren mě propustili víc jak před půl rokem. Sedm měsíců to bude.

T: Aha a jak dlouho jste tam dělal?

p. Václav: Byl jsem tam od vyučení. Od doby, co jsem se vyučil truhlářem. Nastoupil jsem tam jako dřevomodelář, a tak jsem tam byl až do konce. Sice už to dávno není státní podnik, je to akciová společnost, ale pořád to šlo. Až tak před rokem začala bída, nebyly zakázky, a to víte, z pentagonu nikoho nepropustí, jedinež z výroby. Řekli mi, že je ta globální krize a mladí chlapi z dílny mají rodiny, já že už jsem s manželkou sám, děti mám velké. Že se nedá nic dělat. Za ty roky, co sem tam dělal, mi dali jako odstupné trojnásobek platu a bylo, žádné poděkování, nic takového.

T: A poradil Vám někdo, co je potřeba po propuštění udělat?

p. Václav: No na úřad mě hned poslala manželka, ona už věděla co a jak. Než šla do předčasného důchodu, tak tam byla půl roku registrovaná. Já na to vyřizování moc nejsem.

T: A jak takové návštěvy probíhají?

p. Václav: No tak tam chodím vždycky, jak si mě pozvou. Vychází to tak jedenkrát za tři týdny až měsíc. No ale vždycky je to o ničem. Což o to, chovají se slušně, ne jak kolikrát ukazují v televizi, ale prácu pro mě stejně žádnou nemají, akorát si mě odškrtnou a mají splněno. Akorát je vždycky zajímavá, jestli jsem se někde ptal, ale nic mi zatím nenabídlí.

T: A hledáte si práci jen v oboru nebo i jinde?

p. Václav: Ne už ne. Napřed jsem obešel všechny dřevařské firmy v okolí, ale nikde nebrali. Pak sem se ptal v ALBU ((podnik na výrobu dřevěných oken)), ale také nic, ještě jsem si tak říkal, že bych zvládl dělat třeba nějakého hlídače nebo tak něco. Syn se mi ptal po známých, napřed to vypadalo nadějně, ale nakonec z toho také sešlo. Ale nedávno jsem byl platit vodné stočné na obecním úřadě a potkal jsem tam starostu. Slíbil mi, že by mě na jaře vzal na ty sezonní práce pro obec, tak snad to vyjde. Sice, jestli si mezitím nic nenajdu na stálo, se budu muset opět přes zimu hlásit na úřadu práce, ale alespoň něco. Hlavně, abych to nějak vydržel, než budu mít nárok na předčasný důchod.

T: A kdyby se Vám naskytla třeba nějaká brigáda, vzal byste ji?

p. Václav: Kdybych nepřišel o podporu, tak jako přivýdělek asi ano, ale jinak musím myslet na to, že dělám na důchod. Navíc brigáda nebo nějaký malý úvazek mě neuživí.

T: A máte už třeba nějaké zdravotní potíže, které vás při práci omezují?

p. Václav: Celkem jsem na tom dobře, snažím se žít zdravě, tučná jídla moc nejíme a zeleninu si pěstujeme na zahrádce. Akorát mám vyhřezlou plotýnku a ta mě čas od času zlobí.

T: A když jste tak obcházel ty firmy a ptal se po práci, jak se k Vám chovali?

p. Václav: No jak kde. Někde mi mezi dveřma řekli, že nikoho nepotřebujou, že mají sami co dělat, aby se vůbec udrželi. Jinde si se mnou chvilku povídali, řekli mi, že kdyby potřebovali, tak že se mi ozvou, ale nakonec se mi stejně nikdo neozval. Sice mi to nikde do očí neřekli, ale myslím si, že už jsem pro ně starý, dneska shání práci i hodně mladých.

T: Myslíte si, že práci nemůžete sehnat jen kvůli věku nebo cítíte i jiná omezení?

p. Václav: Tak určitě, už toho tolik nezastanu. S mladýma se nemůžu rovnat ani v učení se nějakým novým věcem. Sice mi ji nenabídlí, ale myslím, že už bych nezvládl ani žádnou rekvalifikaci. Celý život jsem dělal stejnou práci, na nic jiného nejsem odborník a už by mi učení nešlo do hlavy. Také dneska všude vyžadují tu obsahu počítačů, a to já neumím ani se to už nebudu učit.

T: Jak se Vám vlastně změnil život, za tu dobu, co jste bez práce?

p. Václav: Tak skoro čtyřicet let jsem měl určitý režim, který jsem měl zažitý. Nebyl jsem zvyklý na nadbytek volného času. Po propuštění z práce mě znervózňovalo, že najednou

nevím, co s ním a někdy jsem si připadal nepotřebný. Začal jsem pěstovat více zeleniny na zahradě a králíky. To také pro to, abychom ušetřili a nemuseli tolik kupovat maso. Celkem jsme se museli s manželkou uskromnit, skoro nikam nechodíme. Nemáme na to. Ještě štěstí, že nebydlíme v domě sami ((nahore má bytovou jednotku syn s rodinou)) a že všechny poplatky platíme na polovinu.

T: A když jsme to tak vzpomněli, jak tedy trávíte volný čas, když ho teď máte dostatek?

p. Václav: No tak jak jsem už řekl, pěstuju ty králíky. Mám více času chodit do sboru. Zpívám v kostele a také chodím zpívat na pohřby. Zahradka mě teď přes zimu nepotřebuje, ale našťestí nás s manželkou hodně rozptylujou vnučky. Jak potřebujou mladí pohlídat nebo vyzvednout je ze školy a školky, rád vypomůžu.

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR S PANÍ DRAHOMÍROU

T: Paní Drahomíro, opravdu to bude tak, jak jsme si řekly. Použiji náš rozhovor výhradně jen pro svoji bakalářskou práci, nemusíte se bát, že by se to někde objevilo. I pána při prvním rozhovoru jsem ujistila, že tam uvedu jen křestní jména, nikdo nebude vědět, že se jedná zrovna o rozhovor s Vámi.

p. Drahomíra: No tak já Vám tedy věřím, ale nevím, jestli jsem ta pravá, nevím, jestli se budu umět správně vyjadřovat.

T: Celkem určitě ta pravá pro můj výzkum jste a rozhodně můžete mluvit úplně přirozeně, to vůbec nevádí.

p. Drahomíra: Hm, tak já to zkusím.

T: Tak nejdříve bych byla ráda, kdybyste mi řekla něco o sobě, jak žijete, a také jak dlouho jste nezaměstnaná?

p. Drahomíra: Jak víte, jmenuji se Drahomíra, je mi 55 let, žiji tady v Radslavicích už od narození, jsem vdaná a mám jednoho dospělého syna. No a doma jsem už desátý měsíc. Předtím jsem šila v krejčovství v Přerově.

T: To jste šila pořád tam nebo jste pracovala i jinde?

p. Drahomíra: No šiju, co jsem se vyučila pánskou krejčovou. Sice to není dobře placená práce, ale nic jiného neumím. Když to vezmu od revoluce v osmdesátém devátém, tak jsem vystřídala několik šicích dílen. V té poslední, co sem pro ni šila, se vystřídalo několik majitelů, a tak se mnou opakovaně uzavírali vždycky pracovní poměr na dobu určitou. Jenže teď naposled jsem musela jít na gynekologickou operaci. Bohužel pro mě ve špatnou dobu. Protože v dílně už delší dobu bylo málo práce, tak toho využili a smlouvu mi neprodloužili. Přiznám se, že napřed mi to ani moc nevadilo, protože sem měla nemocenskou a mohla jsem své osmdesátileté mámě pomoci se postarat o mého umírajícího bratra. Od té doby, co brácha zemřel, se máma hodně zhoršila, musím k ní denně jezdit a starat se o ni. Nevím, jak to budu dělat, až budu mít nějakou práci. Všichni sourozenci bydlí mimo, jen já to mám nejbližší.

T: A věděla jste, co máte po tom propuštění dělat, nebo Vám někdo poradil?

p. Drahomíra: No naše účetní, když mi dávala zápočtový list. Stejně bych se na pracovní úřad nahlásit šla, ale bylo to lepší, že jsem věděla co a jak.

T: A jak ty návštěvy na úřadě práce probíhají?

p. Drahomíra: Ptáte se na to, jak se ke mně chovají? Tak nemůžu říct, že by se chovali špatně, ale je vidět, že toho asi mají moc, protože to, že nemám práci, nijak neprožívají. No jestli si myslíte, že mi tam práci nabízí a já si můžu vybrat, tak to se ještě nestalo. Vždy je akorát zajímavá, jestli jsem se někde ptala. Oni se tam asi kolikrát ani nedovědí, že třeba nějaká firma někoho hledá. Už se mi párkrát stalo, že si přečtu inzerát na nějakou práci v novinách, hned tam telefonuju a řeknou mi, že volám pozdě, protože místo je v tu chvíli obsazené.

T: A když tak sháníte práci, ptáte se jen v oboru nebo i jinde?

p. Drahomíra: No nejdříve jsem obešla všechny šicí dílny v okolí, ale nikdo nenabírá, nemají zakázky. Není se čemu divit, dříve si lidi nechávali šít víc, dneska už si koupí raději levné oblečení na vietnamské tržnici. Ptala sem se i u nás v pilníkárně, ale automatizují provoz, tak budou ještě propouštět. Taký sem se ptala v IMITU ((výroba exteriérových obkladů)), zatím ale nepotřebují. Nechala jsem jim tam na sebe kontakt, jestli dostanou zakázku, tak se mi ozvou. Ale nevím, tam se prý lidi nadřou a já nevím, jestli bych zvládla po té operaci těžkou práci. Ptala jsem se i v obchodě s bytovým textilem. To by se mi líbilo, dělat tam prodavačku a zároveň zapravovat ty koupené záclony. Nevybrali mě, řekli mi, že mají zájem buď o důchodkyni nebo o někoho invalidního. Přitom jim ten inzerát na obchodě pořád visí, tak asi to místo ještě neobsadili.

T: Je to těžké být bez práce. Kdyby se Vám naskytla možnost nějaké brigády nebo kratšího úvazku, vzala byste to?

p. Drahomíra: No to by záleželo, no podle toho, kde by to bylo a kolik bych si vydělala. Když si spočítám, kolik každý měsíc projedu, tak aby se to vůbec rentovalo. Asi ne, potřebuju práci na celý úvazek, mám pár let do důchodu.

T: A mohla byste vzít jakoukoli práci nebo máte nějaké zdravotní potíže, které Vás omezují?

p. Drahomíra: No tak třeba na pásové výrobě bych dělat nemohla. Od té operace mám urologické problémy, to bych nevydržela. Také mě někdy sužuje hrozná migréna, musím si vzít prášek a jít si lehnout.

T: A když jste se tak ptala v těch firmách po práci, jak se k Vám chovali?

p. Drahomíra: Hm, tak jak. Někde mi hned řekli, že nikoho nepotřebujou, V tom IMITU si vzali na mě telefonní kontakt, ale už je to nějakou dobu a nikdo se mi neozval, to už z toho asi nic nebude. Nevím, asi mají dost mladých.

T: Co si myslíte, proč se Vám nedaří sehnat práci?

p. Drahomíra: No jednak už mám roky, na mladé už nestačím ani fyzicky ani hlavou, to jako kdybych se měla učit něco nového. Navíc nic jiného než šít ani neumím a jak už jsem řekla, v dnešní době už švadleny upadají, dneska už si málo kdo nechává šít. Spíše se teď dělají jen úpravy nebo šije sériová výroba. Dnes mají na všechno ve firmách počítače, no ten já neumím ani zapnout a už bych se to nenaučila. A také to dojíždění je problém. Vlaky tady z Radslavic nejedou, jenom autobusy, auto nemám a stejně ani neřídím, tak musím hledět i na to, abych si nevydělala jenom na cestu.

T: A co nějakou rekvalifikaci, nabídli Vám?

p. Drahomíra: Nenabídli, ale já jsem se zeptala. Ta paní, co mě má na úradě na starosti, si poznačila, že bych měla zájem. Říkala, že do konce roku už žádné nebudou, ale snad bude něco hned po novém roce. Tak snad to ještě stihnu, ale nevím, jestli to ještě zvládnu. Také záleží, co by to bylo za rekvalifikaci. Třeba s těmi starými a postiženými lidmi to neumím, na to nemám povahu. Moc mně nešlo ani to starání se o bratra, pořád jsem se s ním hádala.

T: Jak se Vám vlastně změnil život, za tu dobu, co jste bez práce?

p. Drahomíra: No tak velká výhoda je, že nemusím ráno vstávat. Už jsem si úplně odvykla. Hlavně přes léto to bylo fajn, mohla jsem si celý den upravovat zahrádku, v klidu jsem si uvařila, zajela zkontrolovat mámu, to bylo fajn. Sice nemáme moc peněz, manžel je v invalidním důchodu, ale dokud mám ještě tu podporu, tak to jde. Synovi jsem kolikrát vyčítala, že je ve svých třiceti třech letech pořád svobodný a teď jsem ráda, že bydlí doma a mám v něm oporu, protože nám finančně hodně pomáhá. Nevýhodu vidím v tom, že už nejsem tolik v kontaktu s lidmi. Chybí mi to, protože s manželem si už minimálně dvacet let nemáme co říct.

T: A když jsme se tak dostaly k tomu kontaktu s lidmi, jak tedy trávíte volný čas?

p. Drahomíra: Tak přes léto mi hodně času zabere zahrádka a také musím každý den zajít za mámou. Také se psem musím denně chodit ven. Sem tam se zabavím i tím, že někdo potřebuje opravu, něco zašít. Občas v sobotu chodím ráda do keramického kroužku, protože mě práce s hlinou uklidňuje. No a teď přes zimu hodně drátkuju ozdoby, protože mě nebaví sledování televize. Já si vždy nějakou práci najdu, neumím se nudit.

T: Máte nějaké představy, jak to bude v budoucnu?

p. Drahomíra: Prácu potřebuju, jak kvůli penězům, tak abych aspoň vypadla z toho stresu doma, protože starat se o starou mámu a psychicky nemocného manžela nikomu nepřidá. V bývalé práci mi slíbili, že až odejde jedna z kolegyň do důchodu, že mě vezmou zpátky. Ale to nebude dřív, jak v půlce příštího roku. Třeba mi zatím vyjde nějaká ta rekvalifikace. No, nějak to dopadne.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S PANEM ANTONÍNEM

T: Tak jak už jsem řekla, co se tady poví, zůstane mezi námi. Potřebuji se Vás jenom zeptat na nějaké věci kvůli té mojí závěrečné práci.

p. Antonín: No jestli Vám budu co platný, tak se ptejte.

T: Tak začneme třeba tím, jestli mi řeknete něco o sobě, a také, jak dlouho jste už bez práce?

p. Antonín: Tak mám 52 let, žiju tady v Lipníku - na malém městě, jsem ženatý, ale děti nemáme. Nejbližší další příbuzné jsou moje dvě sestry s rodinami, na ty se obracím vždycky, když potřebuju něco vyřídit po úřadech, protože to na mě není. No a bez práce budu už tři a půl roku.

T: A čím jste nebo jakou práci jste dělal?

p. Antonín: Vyučil jsem se jako zedník, ale tohle řemeslo mě živilo vždycky jenom přechodně. V podstatě jsem dělal kde – co. V DELIKANU ((firma na výrobu granulovaných krmiv)), nočního hlídače, ale nejvíce mě bavilo u technických služeb sekat trávu v parcích. To jsem dělal do posledka.

T: No, a když Vás ta práce bavila, proč ji neděláte?

p. Antonín: No víte, jsem už dlouho silný diabetik, musím si šestkrát denně píchat inzulín. Kdysi se mi stalo, že jsem zaspal, nestihnul jsem posnídat, a jak jsme sekali trávu u stožárů vysokého napětí za městem, vyvrátil jsem se a upadl do diabetického koma. Chlapi zavolali sanitku, ale měli se mnou pak už strach dělat. No a parťák se bál mi dát do ruky křoviňák, aby se něco nestalo. Také jsem už měl problémy udržet celou směnu tu kosu v rukách, začala se mi deformovat levá ruka a vyskytly se i další problémy. Sice mně zrovna měli dát smlouvu na dobu neurčitou, no a nakonec z toho sešlo. Nebylo to poprvé, co jsem skončil na pracovním úřadě. Ani mi to tenkrát nevadilo, protože jsem strávil asi čtyři měsíce v místní i krajské nemocnici. Prostě jsem se z té cukrovky úplně sesypal, a také už se mi začaly přidávat další nemoci. Prý z té cukrovky. Nakonec mi doktoři řekli, že nemůžu dělat žádnou těžkou práci a doporučili mi požádat si o invalidní důchod.

T: A jak to dopadlo?

p. Antonín: Už to bude více jak dva roky, co mi přiznali částečný invalidní důchod. Není to moc, ale je to jediný můj příjem.

T: No a jste ale pořád evidovaný na pracovním úřadě, že? Jak se tam k Vám chovají?

p. Antonín: No, nechodím tam zrovna rád. Právě před týdnem jsem se byl znovu přihlásit. Mám s nima špatnou zkušenost. Zapomněl jsem přijít na domluvenou schůzku, přišel jsem až po týdně a oni mě vyřadili z evidence. Přitom já za to nemůžu, že jsem zapomněl, to mám z té cukrovky. Chci si i něco zapamatovat, ale nakonec zapomenu. No nenechali si to tam vysvětlit, tak jsem se s nimi pohádal. Stejně mi žádnou práci nehledají, chodím tam jenom proto, že ještě nemůžu jít do důchodu a plný invalidní mi nedají.

T: A hledáte si sám vůbec nějakou práci?

p. Antonín: Ani ne. Ne že bych nechtěl, ale stejně nic těžkého dělat nemůžu ani na té stavbě bych dělat nemohl a nic jiného neumím.

T: A kdyby se Vám naskytla třeba nějaká brigáda, vzal byste ji a když, tak za jakých podmínek?

p. Antonín: No kdyby se něco naskytlo, tak to asi ano. Sice asi jen přechodně, a pokud by to nebylo na celý den, to by mi vyhovovalo. Každá koruna dobrá, že? No ale záleží, co by to bylo. Abych to zvládl po zdravotní stránce.

T: Myslíte si, že Vaše špatné zdraví je tím důvodem, proč nemáte práci nebo vyskytlo se i něco jiného?

p. Antonín: Tak teď určitě, já už jsem úplný lazar. Ale ani dřív to tu nebylo s prací dobré. To víte, malé město. Tady žádná práce není. Když jsem dělal hlídače, tak jsem dojížděl do Olomouce. Sice spojení je dobré vlakem i autobusem, jenže každý dává jen minimální mzdu. Když jsem si spočítal, co vydělám a co projedu, tak mi zbylo tak akorát na nájem. Nechal jsem toho, když se opozdili s výplatou.

T: Změnil se Vám nějak život za tu dobu, co jste bez práce?

p. Antonín: Jsme sami dva s manželkou, děti nemáme. Tak hodně odpočívám, jsem pořád unavený. Zvykl jsem si, že nikam nemusím spěchat. Akorát těch peněz není. A teď, co je i manželka bez práce, je to dost těžké. Já mám důchod malý a hodně doplácím za léky a drahou dietu. Takže jen přežíváme, nemůžeme si vůbec nic dovolit.

T: A když teď máte tolik času, máte nějaké koničky, zajímá Vás něco?

p. Antonín: To ano, přes léto pomáhám sestře se zahradou. Baví mě to a sám žádnou nemám. Někdy se jedu projet na kole, dříve jsem jezdil hodně a daleko, a taky jsem rád chodil po horách. No ale teď už mi to zdraví neslouží a navíc, každý špás něco stojí. Už by mi na to nezbyly peníze. Ale rád se, hlavně přes zimu, dívám na diapozitivy. Mám na nich fotky, tak vždycky vzpomínám, kde jsem byl, a tak.

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR S PANÍ JITKOU

T: Tak jen ještě pro pořádek Vám zopakuji, že to, co si tady řekneme, zůstane mezi námi. Informace, které mi poskytnete a které si zapíše, použiji jen na svou bakalářskou práci a stejně tam uvedu jen Vaše křestní jméno, nic víc.

p. Jitka: Tak dobře, tak se do toho dejme.

T: Řekněte mi prosím nejdříve něco o sobě, a pak také jak dlouho jste nezaměstnaná?

p. Jitka: Tak jmenuju se Jitka, mám 55 let, jsem vdaná a máme dvě dospělé děti, které už s námi nebydlí. S manželem bydlíme v tomto bytě v centru Přerova. Na úřadu práce jsem se zaregistrovala před devíti měsíci.

T: A co Vás živilo? Jaké bylo Vaše povolání?

p. Jitka: Jsem účetní. Vlastně už od čtyřiasedmdesátého roku, co jsem odmaturovala na ekonomické škole. Pak jsem nastoupila do družbežáren a byla jsem tam až do devadesátého druhého roku. Jak se to tam začalo rušit, tak jsem si vyřídila živnost a pustila se do podnikání. Vytvořila jsem si menší, stálou klientelu, a tak to šlo až do předloni. Sem tam se občas stalo, že mi někdo zaplatil později nebo že jsem se musela o peníze upomínat, ale byla to spíše výjimka. Ale co nastala ta krize, tak to bylo s placením pořád horší a horší. Často jsem se pak povinné platby za sebe hradila z rodinných úspor nebo se sama dostávala do druhotné platební neschopnosti. Uvědomila jsem si, že to už tak dál nejde a nezbylo mi nic jiného, než přerušit živnost a zaregistrovat se na pracovním úřadě. Takže jsem vlastně doplatila na nepoctivost druhých a aby toho nebylo málo, peníze za svou práci už asi nikdy neuvidím.

T: Věděla jste, jak máte v souvislosti s úřadem práce postupovat?

p. Jitka: Ano, věděla, všechno jsem si našla na internetu.

T: A když se tam chodíte hlásit, jsou k Vám vstřícní?

p. Jitka: Tak práci mi žádnou nenabídlí, ale jinak vcelku ano; chovají se slušně. To spíš já mám vztek, že jsem vždy snažila, abych měla všechno v pořádku a teď, když potřebuji, tak pro mě žádná práce není. Nikdy jsem si nemyslela, že budu nezaměstnaná.

T: A po jaké práci se díváte, jen v oboru nebo i jinde?

p. Jitka: Tak pročítám inzeráty v novinách i na internetu, jestli někde nepotřebují účetní, protože v tom si věřím nejvíc. Nevím, co jiného bych mohla dělat. Ale už bych se chtěla nechat zaměstnat, takhle dělat sama na sebe, to už ne.

T: A ucházela jste se někde o práci? Jak se k Vám chovali?

p. Jitka: Vždy, když zjistím, že někde hledají účetní, tak do té firmy hned volám. Často mi řeknou, že už je místo obsazené. Několikrát mi řekli, ať pošlu životopis, a pak už mi buď neodpověděli, nebo mi řekli, že nesplňuji všechny požadavky. Když jsem chtěla vědět, jaké to jsou, tak mi třeba řekli, že neovládám jazyky a firma zrovna se zahraničím obchoduje nebo vysílá pracovníky do ciziny. No prostě patřím ke generaci, která se učila rusky, a navíc jsem na jazyky nikdy moc nebyla.

T: Myslíte si, že neznalost jazyků je jediný důvod, proč se Vám nedaří najít práci?

p. Jitka: Tak jediný určitě ne, ale v mojí profesi je to asi už dost podstatný požadavek.

Také si myslím, že problém je i můj věk, protože když o obsazení místa bude rozhodovat nějaký mladý kádrovák, tak si může říct, že už jsem prostě stará. Je pravda, že se už hůř učím nové věci, ale na druhou stranu mám také hodně zkušeností. Ale to asi nikoho nezajímá. On taky Přerov je dost malé město, práce je tu málo a dojíždět někam dál by byl pro mě problém. Nikdy jsem nikam nedojížděla a ani řidičský průkaz nemám.

T: A kdyby někde brali účetní jenom jako zástup na dobu určitou nebo jako výpomoc, šla byste do toho?

p. Jitka: Tak vzhledem k tomu, že tady nemůžu o nic zatím zavadit, tak na dobu určitou bych práci vzala, protože je pořád šance, že by si mě tam třeba nechali. S brigádou bych souhlasila jedině tehdy, až budu úplně bez podpory. Ale zatím jsem nenašla ani to.

T: A máte třeba nějaké zdravotní potíže, které vás při práci omezují?

p. Jitka: Tak přiměřeně věku, každou chvíli mě něco bolí, hlavně klouby, ale při práci účetní mě to neomezuje.

T: Souhlasila byste třeba s nějakou rekvalifikací, kdyby Vám byla nabídnuta?

p. Jitka: Ptala jsem se a řekli mně, že ještě do jara by mohl být zahájený rekvalifikační kurs na sociálního pracovníka. Dřív jsem se poohlížela jenom po místě účetní, ale když nemůžu nic sehnat, udělala bych si takový kurs ráda. Do budoucna v tom vidím možná i

výhody. Jednak bych byla někomu užitečná, a pokud by se mi podařilo někde uchytit, měla bych nejen práci, ale i zaručený pravidelný příjem.

T: Co život, změnily se nějak Vaše návyky za dobu, co jste bez práce?

p. Jitka: Tak rozhodně musím více šetřit, protože v podstatě žijeme z jednoho příjmu. Ale jinak ani ne. I předtím jsem si mohla organizovat čas podle potřeby, protože jsem pracovala doma. Celý život jsem se věnovala jen rodině a práci, nemám žádné koníčky - jako že bych chodila třeba do nějakého cvičení nebo tak nějak, a tak mi chybí kontakt s lidmi. Manžel chodí do práce, pak sedíme u televize, je to stereotyp. Děti si našly práci mimo Přerov, vidíme se obvykle dvakrát do měsíce. Sice si telefonujeme nebo spolu mluvíme přes Skype, ale mají svůj život, nepotřebují mě. Tak si tak říkám, že když mě nikde nechtějí jako účetní, alespoň kdyby ta pečovatelka mi vyšla. Je to práce, která má smysl.